№ 262 ԿԻՐԱԿԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ № 262

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"

Խմբագրատան տէլէֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.

Տպարանի տէլէֆօն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՔԵՊՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ **1914** Թ. ՀԱՄԱՐ

43-ՐԴ ՏԱՐԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է

12 և 11 ամիսը	10 ամիսը	9 ամիսը	8 ամիսը	7 և 6 ամիսը	5 ամիսը	4 ամիսը	3 ամիսը	2 ամիսը
10 ռուբ.	9 ռուբ.	8 ռուբ.	7 ռուբ.	6 ռուբ.	5 ռուբ.	4 ռուբ.	3 ռուբ.	2 ռուբ.

Դեկտեմբերի 1-ից մինչեւ յունվարի 1-ը 85 կոպ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պէտիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կ.։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամակադրոշմ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

ՊՐԷՄԻԱ

«Մշակի» ՏԱՐԵԿԱՆ այն բաժանորդները, որոնք 1914 թ. համար (սկսած յունվարի 1-ից 1914 թ.) միանուագ կամ մաս-մաս վճարած կունենան 10 ռուբլի բաժանորդավճարը, կը ստանան ՁՐԻԱԲԱՐ հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գիրքը՝

„Տպագրութեան արուեստը եւ Հայք"

Աշխատութիւն Թիւրքահայ գրող ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆԻ

Գիրքը զարդարված կը լինի բազմաթիւ պատկերներով և տպված ընտիր թղթի վրա։ Ոչ-բաժանորդների համար գիրքը կարժենայ 2 ռուբլի։

Արտասահմանեան բաժանորդները պէտք է ուղարկեն գրքի ճանապարհածախքը, որի քանակը կը յայտարարվի իր ժամանակին։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

„ՄՇԱԿԻ" ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Բաժանորդներից ոմանք սովորութիւն ունեն Գրասենեակի անմիջական պարտականութեանը չը վերաբերող յանձնարարութիւններ անել, այն է՝ պատուիրել զանազան գրքեր ու այլ առարկաներ գնել-ուղարկել, բաժանորդավճարներ յանձնել այս և այն թերթի խմբագրութիւններին և այլն։ Մանաւանդ այդօրինակ յանձնարարութիւնները տեղի են ունենում այնպիսի մի ժամանակ, այն է՝ տարվայ վերջին ու սկզբին, երբ առանց այն էլ՝ Գրասենեակը ծանրաբեռնված է լինում բաժանորդագրական բարդ աշխատանքով։ Ցանկալի էր, որ այդօրինակ յանձնարարութիւններ անողները ուղղակի դիմէին, անմիջական կերպով, այն դրավաճառանոցներին, խանութներին կամ թերթերի խմբագրութիւններին, որոնց վերաբերում են իրանց այլևայլ յանձնարարութիւնները։

Կիրակի, Նոյեմբերի 24-ին, առաւօտեան ժամը 10½-ին Վանքի աւագ եկեղեցում կատարվելու է պատարագ

ՍԻՄԷՕՆ ԶԱՒԱՐԵԱՆԻ

մահվան քառասնօրեակի առիթով և ապա հոգեհանգիստ ԽՕՋԻՎԱՆԲԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆԸ Նրա գերեզմանի վրա, որի մասին յայտնում է հանգուցեալի մայր Սօֆիա Զաւարեանը իր ընտանիքով։

1079. 2—2

Կիրակի, դեկտեմբերի 22-ին,

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

Տեղի կունենայ

ԴԻՄԱԿԱՀԱՆԴԷՍ—„Կապոյտ Դօմինօ"

ԾՕԳՈՒՏ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

առ. 1081. 1—1

ՌՈՒՍԱՅ ԾՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ եւ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Русское Общество Пароходства и Торговли.

ՆԱՒԱՀԱՆԳՍՏԱՅԻՆ ԲԱՆՒՈՐՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՓՕԹԻՈՒՄ

●●ԴԱԴԱՐԵԼ Է●●

Ապրանքներ Փօթիի վրայով կարելի է ուղարկել։

առ. 1074. 2—2 Գործակալ Ս. Խ. ՍՈՒԼԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՈՒԿՑԻՈՆ

Նովկասեան Գեղարուեստը Խրախուսող Ընկերութեան անդամների աշխատութիւնների նը-լանակված է կիրակի, Նոյեմբերի 24-ին, առաւ. ժամը 11-ին, Ընկերութեան դահլիճում— Գրիբոյեդովսկայա, № 24. Դահլիճը բաց է ամեն օր ժամը 10—5-ը։

ՄՈՒՏՔԸ ԶՐԻԷ։

(ա. օ.) առ. 1076. 2—2

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՕՆ

Երկուշաբթի, Նոյեմբերի 25-ին

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

Կը ներկայացնէ

ՅՈ· ԵՐԹԱՍ

Պիէս 5 գործ. և 6 պատկ. Սոբոլշիկով-Սամարինի, (փոխադրութիւն Հ. Սինկեվիչի համանուն վէպից), թարգմ. Լ. Բաքայեանի։

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒՄ ԵՆ.—տ. տ. Ադամեան, Աշխէն, Արաքս, Արմէնեան-Դուրեան, պ. պ. Ալլահվերդեան, Աղայեան, Արմէնեան, Բերոյեան, Մ. Թաշճեան, Մամիկոնեան, Մանուէլեան, Մուրադեան, Ցարութիւնեան, Տէր-Առաքելեան, Փափազեան Վահրամ, Օվի-Ահարոնեան, աշխատակից-աշխատակցուհիներ և ուրիշներ։

Սկիզբը երեկոյեան ճիշդ ժամը 8-ին։

Ռեժիսեօր՝ ՍԵԻՈՒՄԵԱՆ

1078. 2—2

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍԱԾ

„ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ"

Ընկերաբանական ամսաթերթը

Նուիրուած

Ողբացեալ մեծ հայրենասէր

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(հանգուցեալի մեծադիր պատկերով մխսին)

Արտատպուած է՝

Ողբացեալի վերջին յօդուածը «ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՒՄ» խորագրով։

Կը գրեն՝ Տիգրան Քէլէքեան, Օնոնիկ Չիֆթէ-Սարաֆ, Մինրան Յովհաննէսեան, Արշակ Ալպոյաճեան, Քէչեան, Արմենակ Հայկունի, Գաւուքճեան և ուրիշներ։

Հասցէն՝—Boîte Postale Ottomane №167, Constantinople.

(օ.մ.) առ. 1044. 5—4

Առաջնակարգ ցիրկ

ԵՂԲ.

ԵՍԻԿՕՎՍԿԻՆԵՐԻ

Այսօր, կիրակի, Նոյեմբ. 24-ին, տեղի կունենայ ցիրկային 2 խոշոր ներկայացում, մասնակցութեամբ առաջնակարգ արտիստների։ Ցերեկվայ ներկայացումը երեկոյեան ծրագրով։ Մանկական տօն։ Բազմերանգ զուարճալիներ։ Սկիզբը ցեր. ժ. 2-ին Տեղերի գները 3 կ ից սկսած։ Երեկոյեան կրկնաբարեւն—Գ. Դաւլաշվիլին՝ Սէպանիկի հետ, Վախտուրօվը՝ Ցիպսի հետ, Գայենը՝ Դօպլէվի հետ։

ՈՂԲ.—Վաղը Վախտուրօվը բէնֆիսը։

Ներկայացման սկիզբը ժամը 8-ին, ըմբշամարտի սկիզբը ժամը 9½-ին, իսկ ներկայացման աւարտը ժամը 11-ին։

առ. 1083. 1—1

ԿՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Ռտիշչեվսկայա 13, տէլէֆօն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ տղամարդ, նոյնպէս և վիրաբուժութեան կարգը ունեցող մասնաւոր (стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից) վաղօրօք գրվելու պայմանով։

Ընդունելութիւն՝ կանացի հիւանդ. ամեն օր՝ ժ. 11—12 առ., մանկական հիւանդութիւն ունեցողներին երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը՝ ցեր. ժամը 3—4-ը։

Հիւանդանոցի բժիշկները

Ա. Ա. Ցարութիւնեան
Ն. Ն. Վեսելովզօրով
Վ. Ա. Զակրժեվսկի
Ի. Գ. Կալամկարեան
Ա. Ա. Նօվիցկիյ
Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան
Ն. Զ. Ռամիկեան
Ա. Ր. Փիշէր
Ս. Պ. Շահպարոնեանց

(հ.վ.) առ. 868. 100—5

Ռեալնի համալսարանի

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

Վերադառնալով արտասահմանից վերանորոգից ներքին հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔՈՒԹԻՒՆ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՑՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԵՎՄՈԹՈՐԱԿՈՎ։ Թոքերի և սրտի քննութիւնը լուսաւորված ՐԵՆՏԳԵՆԵԱՆ ՃԱՌԱՑԻՆ ՃՈՒԱԳԱՑԹՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր՝ 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՀՈՒԱՆԴՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՀՐԻ։ Бебутовская 23. тел. 7—92.

(ա.օ.) առ. 977. 100—20

ԲԺԻՇԿ

Մ. Կ. ՄԱՐՈՒՔԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

Սիգֆիլիս, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւններ։

Սրսկումն «606»-ի և «914»-ի։

Ընդունելութիւն (առ. ժ. 1—2
(եր. ժ. 5—8

Ելիզաւէտինսկայա փ. № 39. տ. Զաղէթեանի։

(չ.ու.վ.) առ. 901. 100—9

ԲԺԻՇԿ

Ե. ՔԵՐԵՍՏԷՃԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ և ՋԱՂԱՑԻՆ հիւանդութիւններ։

(Առանձն. կրծքի, թոքախտի և սրտեան պակասութեան)

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ամեն օր՝ (Առաւօտեան ժ. 12—2-ը
(Երեկոյեան ժ. 5—7-ը

Դրաֆկայա, 3 (Լօրիս-Մելիքովսկայա փողոցի կողմից)

(հ.հ.կ.) առ. 774. 100—30

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Ա. ԿԷՕՆՃԵԱՆ

Ընդունում է ատամի և բերանի հիւանդութիւն ունեցողներին. պլոմբ, արհեստական ատամներ, ատամի հեռացում, (առանց ցաւի)։

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ՝

Ամեն օր (Առաւօտեան ժ. 9—2-ը
(Երեկոյեան ժ. 4—7-ը

Անկիւն Արաս-Աբաստկայա հրապարակի և Լերմոնտովսկայա փողոցի, № 1.

(հ.հ.կ.) առ. 679. 74—30

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Օսմանեան պարլամենտի ընտրութիւնների առիթով Թիւրքահայերի մէջ արծարծվում է այն միտքը, որ Թիւրքիայի հայ ժողովուրդը իր քանակութեան համաձայն պէտք է ունենայ պարլամենտի մէջ առ նուազն 20 պատգամաւորներ և այդ պատգամաւորների ընտրութիւնը պէտք է կատարվի հայոց ազգային երեսփոխանական ժողովի ձեռքով, որ ներկայացուցիչ է Թիւրքիայի ամբողջ հայութեան։

Թիւրքահայերի այս պահանջը համարելով միանգամայն օրինաւոր և հիմնաւոր՝ մենք կառաջարկէինք մոցնել միայն մի ուղղումն, այն է՝ որ պատգամաւորները ընտրվեն գաւառական ազգային ժողովների կողմից։

Օսմանեան սահմանադրութեան հրատարակութիւնից յետոյ, երբ տեղի ունեցան առաջին պարլամենտի երեսփոխանական ընտրութիւնները, Թիւրքիայի հայ ժողովուրդը գործեց մի խոշոր և ազնտալի սխալ, որի յանցանքը ամբողջովին ծանրանում է Դաշնակցութիւն կուսակցութեան վրա։ Այդ կուսակցութիւնը, ապահովելու համար՝ որ պարլամենտի հայ պատգամաւորները ընտրվեն միայն իր միջից, չը խղճահարվեց ոտնակոխ անել ընդհանուր ազգի իրաւունքները և, մտնելով համաձայնութեան մէջ Իթթիհադի կուսակցութեան հետ (որ այդ ժամանակ գործերի տէրն և տնօրէնն էր), ընտրել տուեց Իթթիհադական կառավարութեան աջակցութեամբ իր կուսակիցներից մօտ 10 հոգի։ Այդպիսով առաջին շրջանում Թիւրքիայի հայութեան ներկայացուցիչները հանդիսացան միայն դաշնակցականները, և հայերն ունեցան միայն 10 պատգամաւոր։ Եթէ հէնց առաջին օրից Թիւրքիայի հայ ժողովուրդը ինքը գործէր, թոյլ չը տար Դաշնակցութեանը հանդիսանալ իր բերանը և ներկայացուցիչը, լուրջ պահանջ դնէր, որ հայ ժողովրդի համար պարլամենտում պէտք է յատկացվի 20 տեղ, համաձայն իր քանակի, Թիւրքաց կառավարութիւնը ստիպված կը լիներ զիջել, և այսօր՝ միայն 5 տարուց յետոյ՝ նա ստիպված չէր լինի դնել այդ պահանջը։

Համարձակապէս կարելի է ասել, որ ազգային շահերի և իրաւունքների դէմ գործած՝ Դաշնակցութեան այդ խոշոր սխալը ահռելի հետեւանքներ ունեցաւ և ինքը Դաշնակցութիւնը այսօր ստիպված է—բայց, աւաղ, անազին չարիքներ պատճառելուց յետոյ—խոստովանել իր սխալը և խզել իր համաձայնութիւնը Իթթիհադի հետ։ Բաւական է ասել, որ այդ յանցաւոր համաձայնութեան հետեւանքով էր, որ Ադանայի սոսկալի կոտորածը ոչ մի բողոք առաջ չը բերեց օսմանեան պարլամենտում, և իրանք հայ ժողովրդի ներկայացուցիչներ համարվածներն ևս չը համարձակվեցին բողոքի ոչ մի ձայն բարձրացնել։ Դաշնակցական պատգամաւորների այդ խոնարհ հպատակութիւնը սմենազոր Իթթիհադին և նուաստացուցիչ զիջումը անջնջելի ամօթ պէտք է կազմեն Թիւրքահայերի քաղաքական կեանքի պատմութեան մէջ։

Սակայն սխալը գործված և անդարմանելի լինելով, պէտք է գոնէ չը կրկնել։ Թիւրքիայի հայ ժողովուրդը պէտք է ինքն ընտրէ իր ներկայացուցիչներին և ունենայ ներկայացուցիչներ համաձայն իր քանակի։ Եթէ օսմանեան պարլամենտի կանոնադրութեամբ ամեն 50,000 ազգաբնակութեան շրջանը ընտրում է մի երեսփոխան, հայերը, որ մօտ 2 միլիոն են կազմում, պէտք է ունենան 40 պատգամաւոր։ Հետեւաբար, նրանց պահանջը—ունենալ գոնէ 20 պատգամաւոր—և խիստ չափաւոր է, և օրինաւոր։ Ապա նրանք պէտք է պահանջեն, որ հայ պատգամաւորների ընտրութիւնը կատարվի ազգային կուրիայի ձեռքով, ներկայ դէպքում ազգային ժողովների ձեռքով։

Այդ դէպքում կարող են ընտրվել և դաշնակցականներ, բայց կարող են ընտրվել և այլ կուսակցութեան պատկանողներ, չէզոքներ և դրանով հաւասարակշռել այն մեծ վնասը, որ առաջ եկաւ, երբ, շնորհիւ դաշնակցականների կնքած դաւաճանական համաձայնութեան Իթթիհադի հետ, Ադանայի ահռելի ջարդը լռութեան մատնվեց պարլամենտում, հայ գիւղացիների հողերի յափշտակութեան խնդիրը մինչև այսօր չը լուծվեց։

Կարող է սակայն պատահել, որ այժմեան կառավարութիւնը, որ նոյն Իթթիհադական կառավարութիւնն է, գոհացում չը տայ հայերի արդար պահանջներին։ Այո, կարող է պատահել և նոյնիսկ շատ հաւանական է, որ այդպէս էլ լինի, որովհետև երիտասարդ-Թիւրքերը, ինչպէս գիտենք, վերջերս շատ յոխորտական դիրք են բռնել և գլուխ բարձրացրել։ Այդ դէպքում որոշումը շատ պարզ է և հրամայողական—հրաժարվել մասնակցել ընտրութիւններին, որպէսզի հայ ժողովուրդը չունենայ ոչ մի ներկայացուցիչ օսմանեան պարլամենտում։ Եթէ այս 5 տարվայ ընթացքում հայերը ունեցան ներկայացուցիչներ — գլխաւորապէս դաշնակցականներ—ի՞նչ օգուտ արտադրեցին հայ ազգի համար։ Անձնապէս և կուսակցականապէս օգտվեցին այդ դաշնակցական մէբուսները, բայց հայ ժողովուրդը ահռելիօրէն տուժեց։

Մեզ կարող են առարկել, որ այս անգամ ևս դաշնակցականները, որոնք միշտ իրանց կուսակցական նեղ շահերը գերադասել են ազգային ընդհանուր շահերից, կարող են դարձեալ Իթթիհադի հետ յանցաւոր և դաւաճանական համաձայնութիւն կնքել և ոտնակոխ անելով ազգային իրաւունքները՝ ընտրել տալ իրանց։ Այո, կարող են, կը պատասխանենք։ Բայց նրանք, այդ դաշնակցական մէբուսները, ընտրված հակառակ ազգային ժողովի կամքի, առանց ընտրական մասնակցութեան հայ ժողովրդի գաւառներում, բնաւ չեն կարող համարվել ներկայացուցիչներ հայ ժողովրդի։ Այդ դէպքում, կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարանը և ազգային ժողովը հրահանգներ պէտք է տան հայ ժողովրդին՝ չը մասնակցել ընտրութիւններին և չառաջարկել կանդիդատներ։

Սակայն պէտք է յուսալ, որ դաշնակցականները իրանք, խրատված դառն փորձերից, խղճահարված՝ որ իրանց յանցաւոր սխալով այնքան մեծ աղէտներ պատճառեցին հայ ժողովրդին, կը զգաստանան և կը գործեն համերաշխաբար ազգային վարչութեան հետ։

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
22 Նոյեմբերի

Լիվադիա.—Պաշտօնապէս։ Այսօր Նորին Մեծութեանը բաղդ ունեցան ներկայանալ Տաւրիկեան նահանգի քաղաքագլուխները և քաղաքային աւագները՝ թւով 18 հոգի՝ նահանգապետ Լավրինովսկիի առաջնորդութեամբ։ Սիմֆէրօպոլի քաղաքագլուխ Իվանովը բաղդաւորվեց դիմել Կայսրին ողջոյնով, որից յետոյ Կայսրը և Կայսրուհին բարեհաճեցին անցնել ներկայացած անձերի առաջով, արժանացնելով ուշադրութեան։ Ընդունելութիւնից յետոյ Թագաւոր Կայսրը հաճեց լուսանկարվել քաղաքագլուխների հետ խմբովին։

—

Նալտա.—Մեկնեցին մինիստրների խորհրդի նախագահը և ներքին գործերի մինիստրի օգնական Զունկովսկին։

—

Պետերբուրգ.—Պ. Հ. Գ. ստոյգ աղբիւրից կարող է լիովին ճշդել սերբիական «Պրես-Բիւրոյի» այն հերքումը, որ ոչ մի պայմանագիր չէ կապվել Ռուսաստանի և Սերբիայի միջև։

—

Կ. Պոլիս.—Հրատարակվեց կայսերական իրադէ, որով գերմանական գեներալ ֆօն-Սանդէրսը նշանակվում է 1-ին զօրաբանակի հրամանատար, գերագոյն զինուորական խորհրդի անդամ և գերմանական զինուորական միսիայի պետ։ Նրան շնորհվեց օսմանեան զօրքի գեներալի աստիճան։

—

Բէյրութ.—Թիւրքաց կառավարութիւնը յարքունիս գրաւեց տուլթան Աբդիւլ-Համիդի ֆավորիտ Իզզէթ-Ա-բէդ-փաշայի անշարժ կալուածքը, որ գնահատվում է մի քանի միլիոն ֆրանկ։

—

Պարիզ.—Բիբօն հրաժարվեց կազմել նոր կաբինէտը։

Պուանկարէն առաջարկեց Դիւպիւիին կազմել կաբինէտ։ Դիւպիւին աշխատում է կաբինէտի մէջ մտցնել աւելի ձախակողմեան տարրեր, քան ենթադրում էր Բիբօն։

—

Բերլին.—Կայսրը հրաման արձակեց Էլզասի զինուորականների և քաղաքացի ազգաբնակութեան միջև խաղաղ յարաբերութիւնները անյապաղ վերականգնելու մասին։

Վիլհելմ կայսրը մեկնեց Շտուտգարդ։

—

Մոսկվէն.—27-րդ զօրաբանակը և ուրիշ մի վաշտ շտապով ուղարկվեցին Ներքին Մօնգոլիայի սահմանը, ի նկատի ունենալով այն տեղեկութիւնները թէ արտաքին մոնգոլներն արշաւանքի են ձեռնարկել։

—

Հռոմ.—Պատգամաւորների պալատը շարունակեց պատասխան ուղերձի քննութիւնը։ Սոցիալիստների լիդէր Կուրատին մատնանշում է, որ ներկայ պարլամենտը, որ կազմվեց ընդհանուր ընտրողական իրաւունքի հիման վրա, առաջին անգամ կարող է զգալ իրան ժողովրդի ձայնի հաւատարիմ արտայայտիչ. ճառախօսը քննադատում է կառավարութեան վարմունքը ընտրութիւնների ժամանակ, ընդգծում է, որ սոցիալիստները դէմ էին Լիվիայի պատերազմին։

—

Մէկսիկա.—Պարիզ մեկնեց ֆինանսների մինիստրը փոխառութիւն կնքելու համար։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿՕՆԳՐԷՍԸ ՊԱՐԻԶՈՒՄ

Պարիզում տեղի ունեցած հայասէրների կօնգրէսին, որ կայացաւ գեներալ Կակրուաի նախագահութեամբ, մասնակցում էին հեռեւալ պատգամաւորները. Մեծ-Բրիտանիայի կողմից համայնքների պալատի անդամներ օ'Կոնոր և Ռայա և պատուոր Բէկտօն, Գերմանիայի կողմից՝ դոկտոր Լէպսիուս, Ռուսաստանի կողմից՝ Պ. Միլիւկով, Աւստրիայի կողմից՝ դոկտոր Անտոն Հէրման, Իտալիայի կողմից՝ սենատոր դուքս դ'Անդրիա և այլք։

Ողջունելով պատգամաւորներին, գեներալ Կակրուան մատնանշեց, որ եւրոպական հասարակական կարծիքը պէտք է բարձրացնէ իր ձայնը և պաշտպանութիւն դրժբաղդ հայերի։

— Եւրոպան, ասաց Կակրուան, պէտք է վճարէ այն իր մուրհակով, որ նա տուել է դեռ Բերլինի վեհաժողովում և որը մինչև օրս մնում է չը վճարված. Մակեդոնիայի օրինակը պէտք է խելացի դարձնէ Եւրոպային։ Նա չը պէտք է թոյլ տայ, որպէսզի նորից յետաձգվեն հայկական բարենորոգումները։

Հայկական ազգային պատուիրակութեան նախագահ և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ Նուպար-փաշան, ծանօթացնելով ժողովին ընդհանուր գծերով հայկական հարցի հետ, մատնանշեց, որ հայ ժողովրդի համբերութիւնը սպառվել է։

— Ասենք, շարունակում է Նուպար-փաշան, Հայաստանի բարենորոգումների հարցը հայկական հարց չէ միայն, այլ և համաեւրոպական, որովհետև եթէ եւրոպական դիպլոմատիան կամենում է պահել Ասիական Թիւրքիայի անձեռնմխելիութիւնը, սա չէ կարող սառնասրտօրէն նայել այդ բորբոքվող խարոյկին, ամեն տեսակ դժբաղդութիւնների այդ հրաբուխին։ Եւրոպան պէտք է ձեռք առնէ վճռական միջոցներ։ Կայ բարենորոգումների պատրաստի ծրագիր, մշակված Կ. Պոլսում մեծ պետութիւնների դեսպանների խորհրդակցութեան մէջ։ Նախագծված բարենորոգումները պէտք է գործադրվեն Եւրոպայի վերահսկողութեան ներքոյ, որովհետև յայտ դնել Բ. Դրան բարի կամքի վրա, որ մտադիր է բարենորոգումները մտցնել սեփական միջոցներով, չէ կարելի։ Այդ նշանակում է Եւրոպայի պարտականութիւնները նորից արխիվը նետել։

Մեծ ճառ արտասանեց Միլիւկովը։

— Թէև Ռուսաստանում, ասաց ռուս պատգամաւորը, չը կայ տակաւին հայկական կոմիտէտ, սակայն ես կարող եմ վկայել, որ մեզ մօտ ամենատարբեր հոսանքների և կուսակցութիւնների մարդիկ միաբերան համակրում են հայերին։ Հանգուցեալ Գըլադստօնը երեք գործնական խորհուրդ տուեց հայկական հարցի լուծման համար. չափաւորել պահանջները, չը հաւատալ Թիւրքաց կառավարութեան խօսքին և պահանջել երաշխաւորութիւններ, և վերջապէս գործել ստիպողական միջոցներով, եթէ Բ. Դուռը յօժարակամ չը համաձայնէ բարենորոգումներին։ Թիւրքաց կառավարութեան վրա պէտք է ազդել ամեն միջոցներով, որ ունի Եւրոպան իր ձեռքում, — աւարտեց իր ճառը Միլիւկովը։

Կօնգրէսը ընդհանուր հաւանութեամբ ընդունեց այս բանաձևը.

«Ի նկատի առնելով, որ Թիւրքաց կառավարութեան դիմումը եւրոպական մեծ պետութիւններին՝ ֆինանսական աջակցութեան խնդիրքով, տալիս է նրանց ամենալայն միջոց՝ կատարել տալու բարենորոգումները Հայաստանում, որպիսի բարենորոգումները անագին նշանակութիւն ունեն Եւրոպայի համար և հէնց իրա Թիւրքիայի համար, բարենորոգումներ, որոնք կարող են ազատել Թիւրքիան ներքին անկարգութիւններից և նրանց հետ կապված դրսի միջամտութիւնից, որ միշտ էլ մեծամեծ չարիքների դուռն է բացել միջազգային խաղաղութեան համար։

«Ի նկատի ունենալով, որ յոյս դնել Թիւրքիայի խոստումների վրա, ինչպէս ցոյց տուեց փորձը, անկարելի է.

«Ի նկատի ունենալով, որ արդէն պատրաստ կայ հայկական բարենորոգումների նախագիծ, մշակված Կ. Պոլսում դեսպանաժողովի խորհրդակցութեան ժամանակ.

«Կօնգրէսը ցանկանում է, որ մեծ պետութիւնները թոյլ չը տան Թիւրքական փոխառութիւնը և չը համաձայնեն, որ նա ուղեցնէ մաքսային դները, մինչև որ Բ. Դուռը չը պարտաւորվի պաշտօնապէս ընդունել բարենորոգումների յիշեալ նախագիծը մշակված եւրոպական դեսպանների ձեռքով»։

Կօնգրէսը արտայայտվում է նաև այն մտքով, թէ Հայաստանում բարենորոգումների գործադրութեան վրա հսկելու են գործադիր իշխանութեամբ օժտված եւրոպացի վարչականներ և, վերջապէս, հրաւիրում է կօնգրէսին մասնակցող պատգամաւորներին հաղորդել ներկայ բանաձևերը իրանց կառավարութիւններին՝ խնդրելով յանձն չառնել որևէ պատասխանատուութիւն Հայաստանում բարենորոգումներ մտցնելու համար առանց վերոյիշեալ երաշխիքների, և իրանց կառավարութիւնների ուշադրութիւնը դարձնեն այն անարկու հետևանքների վրա, որոնք առաջ կը գան եւրոպական խաղաղութեան համար, եթէ դարձեալ յետաձգվեն Հայաստանի բարենորոգումները։

—

Կ. Պոլսից հեռագրում են. «Մեծ Պետութիւնների դեսպանները հարցրին Բ. Դռան, թէ որոնք են այն բարենորոգումները, որ նա մտադիր է գործադրել Հայաստանում։ Բ. Դուռը պատասխանեց, որ Եւրոպան պէտք է փող տայ և պաշտօնեաներ ուղարկէ. ոչ մի վերահսկումն բարենորոգումների գործադրութեան վրա Թիւրքիան թոյլ չէ տայ»։

—

Պետերբուրգում ստացվել է հետևեալ հեռագիրը.

«Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև կայացաւ լիակատար համաձայնութիւն Հայաստանի բարենորոգումների առիթով։ Գերմանական դեսպանին հրահանգներ են ուղարկված, որպէսզի նա եռանդով Բ. Դրան առաջ պաշտպանէ փոփոխված ռուսական նախագիծը։ Պետերբուրգի ղեկավար շրջանները հայկական բարենորոգումների գործը համարում են ռուսական գործ։ Երիտասարդ Թիւրքերի դժգոհութիւնը հայերից ուժեղանում է և սպառնում է նոր բարդութիւններ առաջ բերել»։

—

Պարիզում հայկական գործերի կօնգրէսում մամուլի ներկայացուցիչները ներկայ չեղան։ Ի միջի այլոց կօնգրէսի անդամները գնահատել են Ռուսաստանի անդամները գնահատել են Ռուսաստանի անշահախնդիր քաղաքականութիւնը եւրոպական վերահսկումն առաջարկելու խնդրում։ Մինչ այդ՝ այն կասկածները կային, նոյն իսկ Ֆրանսիայում, թէ Ռուսաստանը դիտմամբ խուսափում է հայկական հարցի արմատական լուծումից, որպէսզի Թիւրքահայերի կոտորածի դէպքում հնարաւորութիւն և առիթ ունենայ, իբրև հարևան պետութիւն Թիւրքիային, գրաւել ռազմի ոյժով հայկական մի քանի նահանգները։

ԲԱՐՁՐ ԴՐԱՆ ՑԱՍՈՒՄԸ

Բէլգիայի «L'Indépendance Belge» թերթի մէջ կարդում ենք.

«Սայիդ Հալիմ փաշայի-կաբինէտը սաստիկ անհանգիստ է գործունէութեամբ Պոլսոյ Նուպար-փաշայի, որ ընդունվել է Պիշոնի, սըր Էդուարդ Գրէյի, Եագօվի և վերջերս նաև Սազօնովի կողմից։ Մեծ վէզիրը սաստիկ զբաղված է հայերի դէմ, որոնք պընդում են իրանց պահանջի վրա՝ լուրջ ռեֆօրմներ մտցնել Արևելեան Անատոլիայում։ Մեծ վէզիրը բնաւ չէ թագցնում իր զժգոհութիւնը այդ մասին ներքին գործերի մինիստր Թալէաթ-բէյին։

«Ինչպէս պէտք էր նախատեսել, հայոց ազգի պետերը նկատեցին, որ սխալ ուղի են բռնել յարձակվելով Ռուսաստանի վրա, որովհետև Ռուսաստանը գլխաւոր շահագրգռեալն է բեֆօրմների իրագործման կամ ոչ-իրագործման մէջ Անատոլիայի արևելեան վիլայէթներում, և Դաշնակցութիւնը, որ գլխաւոր կուսակցութիւնն է Թիւրքիայում և Կովկասում, դադարեցրել է իր սովորական յարձակումները ցարիզմի և նրանից բղխող ամեն բանի դէմ։ Այժմ Ռուսաստանը գլուխ է կանգնել այն մեծ պետութիւններին, որոնց յուզում է այդ հարցը, և դա կատարվում է յանուն իր սահմանների ապահովութեան, որ վտանգված է արիւնահեղ խռովութիւնների պատճառով, որոնք առաջ են գալիս Թիւրքական վատ վարչութիւնից կամ քիւրդերի աւազակութիւններից։ Եւ ահա ինչու պ. դը Գիրսը սկսել է այդ խնդրի և ռուսական ուրիշ désiderata-ների մասին (երկաթուղային գծերի միացումն, ռուսական մի պատուիրակի նշանակումը օսմանեան հանրային պատուոց մէջ և այլն) բանակցութիւններ, որոնց մասնակցում են հեռուից Ֆրանսիան, Անգլիան և Գերմանիան, որ Բաղդադի երկաթուղու կապալառուն է։ Կարելի է ասել, որ նրանք մասնակցում են և շատ մօտիկից, որովհետև նրանք ևս այժմ են տալիս բէֆօրմներին»։

Առաջ բերելով բելգիական թերթի այս յօդուածը, մենք կը կամենայինք աւելացնել, որ սխալ է այն կարծիքը, թէ Դաշնակցութիւնը այժմ ևս որևէ կարևոր դեր է ներկայացնում. գոնէ Կովկասի վերաբերմամբ այն սխալ է. հետևաբար, նրա յարձակումները, ռուսաց կառավարութեան դէմ, եթէ նոյնիսկ շարունակվէին, որևէ նշանակութիւն ունենալ չեն կարող, քանի որ նրանք նշանակութիւն չունէին նոյնիսկ այն ժամանակ, երբ նա Կովկասում որևէ այժ էր ներկայացնում։ Եւ հայ ժողովուրդը, համարձակ կարող ենք ասել, բնաւ համամիտ չէ եղել թէ Կովկասում, թէ նոյնիսկ Թիւրքիայում, Դաշնակցութեան հակառուսական քաղաքականութեան հետ և նրա այդ վարմունքը հարել է մի մեծ սխալ, մի բան որ այժմ այդ կուսակցութիւնն ևս ըմբռնել է։

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պոլիս, 12 Նոյեմբեր

Ազնուամիտ պ. Հ. Առաքելեան։

Մտացեր ենք ձեր սիրելութեան և յաւէտ ողբացեալ Ալ. Քալանթարի ուղղած շնորհաւորական նամակը, և կը վերցնենք մեր սրտագին շնորհակալութիւնը յայտնել ձեզ անձին նկատմամբ ձեր տածած համակիր վերաբերումին համար, ու այս առթիւ անկեղծ ցաւակցութիւնս յայտնել «Մշակի» անխոնջ աշխատակցին և մեծ հայուն՝ Ալ. Քալանթարի անակնկալ մահուան պատճառաւ, որ մեծ վիշտ պատճառեց մեր սրտին։

Նուիրելով ձեզ մեր հայրական ողջոյնն ու օրհնութիւնները և մաղթելով երկար կեանք և յաջողութիւն,

Մնանք աղօթարար՝
Պատրիարք հայոց Թիւրքիոյ՝
Զաւէն արքեպ. Տէր-Եղիայեան

—

Բագու, 26 հոկտեմբերի

Որբացած խմբագրութեանդ առաքում եմ սրտիս կսկիծը և վշտակցում հասած ծանր կորստի առիթով։

Քալանթարները չեն մեռնում, այլ անմահանում են, երբ ցաւը, արտասուքը և վշտակցութիւնն ընդհանուր է։

Սրբում եմ քոյր Սոֆիա Գրիգորօվնայի արտասուքը ասելով՝ «Քոյր, մի լաք։ Իրաւունք չունէք ամբողջ վիշտը կրելու, դա մենակ ձեր կորուստը չէ, այլ և մեր, հայ շինականի, հայ գեղկոհուս... Սգայ սև քողը ձեզ հետ պիտի իրանց ծամերին հիւսեն այն բոլոր հայ կանայք, որոնց համար թանկ է հայ գիւղացին, որոնց քաղցը է իրանց ապահով անտեսութիւնը։ Որքան մենք՝ հայ կանայքս իրաւունք ունենք ձեզ մխիթարելու, նոյնչափով էլ դուք էք պարտական, յարգելի քոյր, մխիթարելու հայ գեղկոհուն»։

Տիկ. Սաթենիկ Գարագաշ

—

Շուշի, 25 հոկտեմբերի

Անոռանալի Ալ. Քալանթարի մահվան բօթը, ինչպէս և պէտք էր ապասել, Շուշու երկաթ ընթերցող հասարակութիւնը սգի մէջէ դրել. ողբում ենք նրա վաղաժամ մահը. և ինչպէս չողբանք մի այդպիսի անփոխարինելի կորուստ։ Ցանձին Ալ. Քալանթարի գերեզման իջաւ հայ առաջադիմական ինտելիգենցիայի ամենափայլուն ներկայացուցիչը։ Չեմ կարող ձեզ որպէս սգաւորների մխիթարել ներկայ ծանր, անմոռանալի տխուր օրերին, քանի որ ես էլ սգում եմ որպէս «Մշակի» գաւառական աշխատակից։

Հանգիստ ազնիւ և օգտակար գործիչի մեզ համար այնքան նուիրական նշխարներին։ օր. Վիկտորիա Դաւթեան

—

Կեսարիա (ս. Կարապետ վանք), 4 նոյ.

Յարգելի տիար Հ. Առաքելեան.

Ամենամեծ յուզմամբ և ցաւով կարդացի այսօր Պոլսէն ստացած թերթերուս մէջ Ալ. Քալանթարի մահուան գոյժը։

Իրմով հայութիւնը կը կորսնցնէ իր ամենէն լուսամիտ, ուղղամիտ և ազգասէր զաւակներէն մէկը, Թիւրքահայերը՝ իրենց դատին սրտացաւ ու եռանդուն պաշտպանը, հայ մտաւորականութիւնը՝ գերազանցապէս պատուաբեր անդամ մը և «Մշակը»՝ իր վրայ զուրգուրացող ծնողք մը։

Ռամիկն ասաց.

— Ո՛չ երկու հարիւրով, ոչ էլ հազարով կը տամ։ Իմ պապս ու հայրս այս խրճիթում ապրել են ու մեռել, և ես նրանում ծերացայ և կը մեռնեմ, եթէ Աստուած կամենայ։

Մխիթարը գնաց թագաւորի մօտ և ասաց.

— Ռամիկը յամառ է. ոչինչ չէ վերցնում։ Մի տայ ուրեմն, արքայ, ռամիկին ոչինչ, այլ հրամայիր խրճիթը քանդել ձրի։ Ահա և բոլորը։

Թագաւորն ասաց.

— Ո՛չ, ես այդ չեմ կամենում։

Այն ժամանակ մխիթարն ասաց.

— Ի՞նչպէս ուրեմն։ Մինթէ կարելի է ապարանքի դիմաց կանգնեցնել փտած խրճիթ։ Ամեն ոք կը նայէ ապարանքին և կասէ. «Լաւ է ապարանքը, բայց խրճիթը փչացնում է։ Երևի,—կասէ,—թագաւորը փող չէ ունեցել խրճիթը գնելու»։

Իսկ թագաւորն ասաց.

— Ո՛չ. ով նայէ ապարանքին, նա կասէ. «Երևի, թագաւորը շատ փող է ունեցել, որ այսպիսի ապարանք է շինել». իսկ կը նայէ խրճիթին՝ կասէ. «Երևի այդ թագաւորի մէջ և՛ արդարութիւն կար»։ Թող այդ խրճիթը։

Hayk Arzoum.

ՄԵՆԱԿԵԱՑԸ

(Ցուրգենեվից)

—

Ես ճանաչում էի մի մենակեացի, մի սուրբ անապատականի։ Նա ապրում էր միայն աղօթքների քաղցրութեամբ և, արբենալով, այնքան երկար էր կանգնում եկեղեցու սառը յատակի վրա, որ նրա ոտները ծնկներից ցած փայտանում էին։ Նա չքնաստ վաղանց յուշի պէս։

Պարտէզիս ուրախ սոխակների նման չը կացահարես հոգուս վէրքերը...

Եւ երբ ծագի կեանքիս դարնանային պայծառ արշալոյսը իր յուսատու վաղորդեան շողերով, քո ոտքերի տակ կը փռեմ ցօղաղարդ թարմ ու դալար վարդեր։

Մաղերդ կը պճնեմ ջինջ բիւրեղներով...

Երբ լքման ու յուսահատութեան ձանձրոյթը դէմքիդ ամենից հեռանալով փակվես քո մենանոցում, պատուհանիդ տակ, մշտադալար ծառերի մօտ քեզ համար կերգեմ շատ քաղցր երգեր...

Եւ դու զմայլված կլսնկնես ինքնամոռացութեան քաղցր անուրջների մէջ։

Խորէն Բորեան

ԱՐԴԱՐ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

(Լեվ Տօլստոյից)

—

Մի թագաւոր իր համար ապարանք շինեց և նրա առաջ էլ մի այգի։ Բայց հէնց այգու մուտքի տեղը կանգնած էր մի խրճիթ, ուր ապրում էր մի աղքատ շինական։

Թագաւորը կամեցաւ այդ խրճիթը քանդել, որպէսզի նա այդին չը փչացնէր, և ուղարկեց իր մինիստրին աղքատ շինականի մօտ, որ փնի խրճիթը։

Մինիստրը գնաց շինականի մօտ և ասաց.

— Դու բաղդաւոր ես. թագաւորը կամենում է քո խրճիթը գնել։ Նա տասը ռուբլի չարժէ, իսկ թագաւորը քեզ հարիւր է տալիս։

Ռամիկն ասաց.

— Ո՛չ, ես խրճիթը հարիւրով չեմ ծախի։

Մինիստրը ասաց.

— Դէհ, այն ժամանակ թագաւորը երկու հարիւր է տալիս։

Ռամիկն ասաց.

— Ո՛չ երկու հարիւրով, ոչ էլ հազարով կը տամ։ Իմ պապս ու հայրս այս խրճիթում ապրել են ու մեռել, և ես նրանում ծերացայ և կը մեռնեմ, եթէ Աստուած կամենայ։

Մինիստրը գնաց թագաւորի մօտ և ասաց.

— Ռամիկը յամառ է. ոչինչ չէ վերցնում։ Մի տայ ուրեմն, արքայ, ռամիկին ոչինչ, այլ հրամայիր խրճիթը քանդել ձրի։ Ահա և բոլորը։

Թագաւորն ասաց.

— Ո՛չ, ես այդ չեմ կամենում։

Այն ժամանակ մինիստրն ասաց.

— Ի՞նչպէս ուրեմն։ Մինթէ կարելի է ապարանքի դիմաց կանգնեցնել փտած խրճիթ։ Ամեն ոք կը նայէ ապարանքին և կասէ. «Լաւ է ապարանքը, բայց խրճիթը փչացնում է։ Երևի,—կասէ,—թագաւորը փող չէ ունեցել խրճիթը գնելու»։

Իսկ թագաւորն ասաց.

— Ո՛չ. ով նայէ ապարանքին, նա կասէ. «Երևի, թագաւորը շատ փող է ունեցել, որ այսպիսի ապարանք է շինել». իսկ կը նայէ խրճիթին՝ կասէ. «Երևի այդ թագաւորի մէջ և՛ արդարութիւն կար»։ Թող այդ խրճիթը։

Hayk Arzoum.

ՄԵՆԱԿԵԱՑԸ

(Ցուրգենեվից)

—

Ես ճանաչում էի մի մենակեացի, մի սուրբ անապատականի։ Նա ապրում էր միայն աղօթքների քաղցրութեամբ և, արբենալով, այնքան երկար էր կանգնում եկեղեցու սառը յատակի վրա, որ նրա ոտները ծնկներից ցած փայտանում էին։ Նա

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԵՐԱԶ

—

Թեզ, անգինս, որ գարնանային չքնաղ երազի պէս ինչպէս երկնքից, բօսէպէս լուսաւորեցիր իմ կեանքի տաժանակոտ ուղին ու նորից չքացար,—քո ամոռաց յիշատակին եմ նուիրում այս տողերը։

Ո՞ւր ես դու այժմ, լսում ես արդեօք ինձ։

* * *

Ինչպէս սգաւոր կարապների մի կարաւան, անցնում էին իմ մռայլ կեանքի սև օրերը շարան-շարան։

Անվերջ ու անթափանցիկ խաւարի մէջ լուսոյ մի փոքրիկ նշոյլ անգամ չէր երևում, որ կարողանար լուսաւորել իմ գոյութեան խաւար ուղին, որ յոյս ներշնչէր ապագայի համար։

Եւ անթափանցիկ խաւարի մէջ իմ տանջված հոգին քեզ էր որոնում, քեզ տենչում, իմ հոգու ընկեր, իմ չքնաղ երազ։

* * *

Եւ դու եկար։

Զարքաղ ու դժնդակ կեանքիս փշոտ ուղիի վրա դու յայտնվեցիր մի օր լուսաւոր աստղի պէս։

Երկնքից իջող հրեշտակի նման դու հանգիստ բերիր իմ ցաւոտ հոգուս, սև գիշերներին դու լուսաւորեցիր իմ խաւար ուղին և երազի պէս կրկին չքացար։

Դու յայտնվեցիր իմ կեանքի ճանապարհին ինչպէս մի չքնաղ գարնային երազ, երազի պէս անձև, երազի պէս դիւթիչ և... երազի պէս էլ վաղանցուկ։

Եկար ու անցար, հոգուս խորքում միայն վառ յիշատակ թողնելով քո մասին։

Եւ այժմ ես քեզանով է միայն որ ապրում եմ։

Լեռնային աղբիւրը իր կարկաչիւնով, մեղմ զեփիւռը իր մեղեդիներով, անտառի ծառերը իրանց սոսափիւնով քո մասին են պատմում ինձ, քեզնից լուր բերում։

Վարդ ու մեխակի անուշ բուրմունքի մէջ ես քո մազերի բուրմունքն եմ զգում...

Բաղդրախօս սոխակի չքնաղ դայլայլի մէջ ես քո ձայնի ելևէջներն եմ լսում...

Կապտագոյն ծովի ներհոգ ալիքների մէջ ես քո աչքերի վառ փայլն եմ տեսնում...

Ամեն մի կնոջ մէջ ես քո չքնաղ պատկերն եմ փնտռում..

Գիշեր թէ ցերեկ, արթուն թէ քնած՝ ես քեզ եմ տենչում, քեզնով եմ ապրում, քեզանով շնչում...

* * *

Ո՞ւր ես դու, ո՞ւր, իմ չքնաղ երազ, իմ հոգու ընկեր։

Լսում ես ինձ։

Վաղարշակ Թուխանեան

—

* * *

Մինչ աղօթել էի ուզում, արևելք կը փնտռէի՝ դու երևացիր—իմ աղօթարան...

Մեռնում էի և ապրել կուզէի՝ դու ժըպտացիր—իմ կեանքը...

Թեաղուրկ արծիւ էի ու թռչել կուզէի՝ դու յոյս տուեցիր—իմ թեերը...

Մենակ էի և լալ կուզէի՝ ինձ քնեցրիր—իմ երազը...

Զարթեցի, երգել կուզէի՝ դու միտքս ընկար—իմ երգը...

Անապատ վազեցի՝ առանձնանալ կուզէի՝ դու հետս էիր—իմ եսը...

Ծունկի եկած աղօթում էի՝ դու դէմս էիր—իմ կուռքը...

...Ու երբ խմացար իմ ծածուկ սէրը՝ փախար—իմ խաւարը...

Մոնչացի, ձայն չը տուիր—իմ լռութիւնը...

Աղօթք էի մրմնջում՝ բառերը խուսափում էին—իմ դատարկութիւնը...

Թռայ ու թև չունէի—իմ անկումը...

Ապրեցի, բայց կեանք չունէի—իմ գերեզմանը...

Ռ. Թովմաղեան

ԱՇՆԱՆԸ

—

Կեանքիս թօշնած ծաղիկները աշնան թախծոտ տերևաթափի հետ ընկան տխուր մահերգով։

Անքուն գիշերներին հոգեկան վշտոտ տառապանքներով ահեցրած դալար վարդերս չորացան խսպառ։

Պարտէզից իմ մենակեաց վշտահար հոգու անոյշ կամարներում իրանց քաղցր դայլայլիկներով բերկրանք սահեցնող սոխակները չուեցին անդարձ...

Մերկ հոգիս կոցահարելով գնացին իրանց մեծ ճամբան։

Միայնակ, մահվան երգերով, թափառում էի աշնան կենդանի, ցուրտ գերեզմանների միջով, երբ հանդիպեցի քեզ։

Քո լայն աչքերի մէջ մի յուսատու գարնան հեռաւոր շող էր նշմարվում...

Ես թեզ անցայ։

Եւ լուռ, համաչափ քայլերով մենք անցնում ենք կողք-կողքի տպված մարդկային այն ստուար բազմութեան միջով, ուր ոչ ոք չը կայ...

Ուր ամայի է՝ որպէս գերեզման...

Այս ցուրտ աշնան միայնակ ու անոյշ օրերին չը հեռանաս ինձանից...

Աշնան խաբուսիկ ծաղիկների նման չը

ԱՐԴԱՐ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

(Լեվ Տօլստոյից)

—

Մի թագաւոր իր համար ապարանք շինեց և նրա առաջ էլ մի այգի։ Բայց հէնց այգու մուտքի տեղը կանգնած էր մի խրճիթ, ուր ապրում էր մի աղքատ շինական։

Թագաւորը կամեցաւ այդ խրճիթը քանդել, որպէսզի նա այդին չը փչացնէր, և ուղարկեց իր մինիստրին աղքատ շինականի մօտ, որ փնի խրճիթը։

Մինիստրը գնաց շինականի մօտ և ասաց.

— Դու բաղդաւոր ես. թագաւորը կամենում է քո խրճիթը գնել։ Նա տասը ռուբլի չարժէ, իսկ թագաւորը քեզ հարիւր է տալիս։

Ռամիկն ասաց.

— Ո՛չ, ես խրճիթը հարիւրով չեմ ծախի։

Մինիստրը ասաց.

— Դէհ, այն ժամանակ թագաւորը երկու հարիւր է տալիս։

Երկու տարի առաջ երբ բաղդն ունեցայ զինք ճանչնալու, տեսայ թէ որքան լրջութիւն, աղնուութիւն ու անձնուիրութիւն կը մարմնանար Ալէքսանդր Քալանթարի մէջ։ Մեծ էր իր անձին հրապոյրը, որ կը կազմուէր էապէս առողջ հոգիի մը լրջութենէն և զուարթախոհութենէն միանգամայն, որ կը բղխէր նաև ինքզինք ծածուկ պահող և այդ պատճառաւ քիչերէն գուշակուած, բայց սակաւադէպ առիթներու մէջ յայտնուող խորապէս զգայուն ու՝ պիտի ըսեմ՝ բանաստեղծական խառնուածքէ մը։ Պիտի չմոռնամ այդ բարի հսկայի կերպարանքին մէջ՝ Քալանթարի ձայնին ու ժպիտին քաղցրութիւնը, ինչպէս իր սրամիտ բաժակաճառերն և խմաստալից խօսակցութիւնը։

Կը յիշեմ, թէ ապաշնորհ վարմունքի մը իրաւամբ ներշնչած դառնութեան մէջ անգամ, ինչպէս փափաքեցաւ իսկոյն հակադրել, ձեզի և ուրիշներուն հետ, այդ անախորժ տպաւորութեան, և առաջուընէ աւելի եռանդով ու սիրով մեզի պարզեց, էջմիածնէ դարձին, ազգին երկու գլխաւոր մասերուն միջև սերտ յարաբերութիւն մը ստեղծելու իր ծրագիրը, զոր կը լսեմ թէ վերջերս կրկին ձեռք առած և հրապարակաւ ալ ներկայացուցած էր։ Ասոր համար ըսի որ թիւրքահայերը հոգածու եղբայր մը կը կորսնցնեն յանձին Քալանթարի։

Իսկ քաղաքականութեան մէջ, իր և ձեր, այսինքն «Մշակին» ուղղութիւնը, հիմնուած սահմանադրական-ռամկավարական սկզբունքներու վրայ, հաւասարապէս հեռու լճացած պահպանողականութենէ և սանձարձակ ամբոխավարութենէ, մեզ գաղափարակից բարեկամներ կընէին իրարու, և այս պատճառաւ ալ կողքամ Քալանթարի կորուստը։

Զեզի, յարգելի բարեկամ, և ձեզմով «Մշակին» ու բովանդակ ռուսահայ մտաւորականութեան իմ խորին ցաւակցութիւնս յայտնելով, կը մաղթեմ ձեզ երկար կեանք և առողջութիւն, և կը խնդրեմ որ ընդունիք յարգալից ողջոյններս։

Վահան Թէքէեան

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Ալ. Քալանթարի մահվան առիթով խմբագրութեանս ցաւակցական գրութիւններ են ուղղել ի միջի այլոց և հետեւեալ անձինք.

Շամախուց՝ Սմբատ Սարգիսբէկեան։

Հին-Նախիջեւանից՝ Ալէքսանդր Տէր-Ստեփանոսեանց։

Ղալաշա գիւղից՝ Մելքսեդէկ քահ.։

Սուլտայից՝ Թ. Եղիքեարեան, Հ. Մելտոնեան, Գ. Մուքանեան, Ա. Կուճոյեան։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍԱՒԹԻՒՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՖՕՆԴԻ ՕԳՏԻՆ

Ստացանք Սաբզվարից՝ Ս. և Ս. Ադ.-ից 5 ռուբ.։ Նախորդ ստացվածների հետ միասին (տես «Մշակ» № 261) մեզ մօտ կայ 122 ռուբլի։

ԹՈՂ ԽԵՂՃ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԸ ԼԻՆԵՆ ՄԵԶ ՀԱՄԱՐ ՕՐԻՆԱԿ

(Նուէր բոլոր հայ քաղաքացիներին)

Մեր Նոր-Նախիջեւանցիներիս հետ գաղթել են այստեղ և գիւղացիները։

Նոր-Նախիջեւանի գիւղացիները խօսում են բոլորը հայերէն, բայց դժբաղդաբար լեզուն մաքուր չէ, այլ մի խառնուրդ հայոց և օտարազգի, մանաւանդ թուրք բառերի։ Նրանք աշխատաէր են, բարքերը կոպիտ, զարթնում են արդէն կամաց-կամաց իրանց քնից։ Նրանց զաւակները ընդունակ են, մանում են հոգևոր դպրոց։ Կան նրանց մէջ և համալսարանաւարներ, թէև վերջինները տեղափոխվում են Նոր-Նախիջեւան և Ռոստով, չը մոռանալով սակայն բոլորովին իրանց ծննդավայրը։

Նոր-Նախիջեւանի գիւղացիները անտարբեր չը մնացին մեր առաջնորդ սրբազան Ներսէսի կոչին՝ ձեռնարկել հանգանակութեան յօգուտ դպրոցական ֆօնդի։ Այդ կոչը չկրնամ արձագանք գտաւ նրանց սրտերում, և գիւղացիները բերին մեզ իրանց լուման։

Մեծ-Սալա գիւղը հանգանակել է 1380 ռուբլի։

Նեսվիթեայ գիւղը՝ 1051 ռուբլի։

Թոփալ գիւղը՝ 1053 ռ. 95 կոպէկ։

Զալթը գիւղը՝ 575 ռ. 5 կոպէկ։

Կատարինաւան գիւղը դեռ շարունակում է հանգանակութիւնը։

Գիւղացիների մէջ աչքի են ընկնում Մանտեսեան Ղուկաս, որը նուիրել է 500 ռ., և Տոմբայեան Ստեփան, որը նուիրել է 200 ռուբլի։

Ահա մեզ բոլորիս համար կենդանի օրինակներ, և թող կովկասցիք մեր խեղճ գիւղացիներից օրինակ առնեն։

Խե՜ղճ գիւղացիները՝ ձեռքերը կոշտացած ծանր աշխատանքից, միշտ իրանց կովերի, եզների հետ, միշտ մութ ու խաւարի մէջ, անուս, անգրագէտ, մոռացված մեզանից՝ վարում են մի գրաստի կեանք, հեռու մտաւոր աշխատանքից, գրքից, թատրօնից։ Նրանք չեն լսել և չեն լսում գեղեցիկ խօսքեր, որը մենք լսել ենք և լսում ենք մեր մանկական զուարթ օրերից։ Կոշտացել են նրանց մարմինները, կոշտացել են սրտերը, և կարծես նրանց դժուար է զանազանել այն եզներից, որ նրանք քշում են գարնան և աշնան իրանց արտերը հերկելու։

Բայց ահա լսվեց սրբազանի կոչը։

Հայ արիւնը, որ վազում էր գիւղացիների երակների մէջ, հասաւ նրանց սրտերը, զարկեց նրանց, և նրանք հասկացան, որ հեռու, շատ հեռու նրանց գիւղերից կան հայեր և հայ մանուկներ, նրանց նման անուս, նրանց նման անգրագէտ. պէտք է գրամ՝ մի ֆօնդ կազմելու, որ այդ ֆօնդը վրէժ չար խաւարից և բանայ նրանց առաջ գիտութեան և ճշմարտութեան դռները։

Եւ տալիս են իրանց լումաները Նոր-Նախիջեւանի թշուառ, խեղճ գիւղացիները, տալիս են ով ինչքան կարող է, 500 ռուբլի և մի ռուբլի...

Արդեօք նրանք չե՞ն կարող լինել օրինակ մեզ համար, մեզ համար, որ ապրում ենք ճոխ, վայելելով կեանքի բոլոր բարիքները, մեզ հարուստներիս, ունևորներիս համար։

Փոխանակ ամեն օր, ամեն ժամ մտածելու իրագործել դպրոցական ֆօնդը, մենք խուսափում ենք հանգանակութիւնից և կամ տալիս ենք կօպէկներ։

Մենք մոռանում ենք մեր պարտքը, մեր պարտականութիւնը, մեր պատիւ և ազգը։

Մենք մոռանում ենք Աստուծուն։

Գուցէ Աստուած էլ մոռացել է արդէն մեզ, որ չէ զարկեցնում մեր խիղճը, չէ այրում մեր սրտերը, կոշտացած, քարացած սրտերը։

Եթէ միայն մենք օրինակ առնէինք Նոր-Նախիջեւանի գիւղացիներից,

Արդէն մենք կունենայինք ֆօնդ։

Բայց մենք մոռացել ենք Աստուծուն.

Եւ գուցէ Աստուած էլ մոռացել է մեզ։

Գր. Զալիուշեան

այդ չէր զգում և կանգնած աղօթում էր։

Ես նրան հասկանում էի, կարող է պատահել, որ նրան հասկանում էի. սակայն թող նա էլ ինձ հասկանայ և թող չը կըշտամբէ ինձ, որին նրա ուրախութիւնն անմատչելի է։

Նա ձգտեց այն բանին, որ իրան ոչնչացնէ, ոչնչացնէ իր արհամարհական ԵՍ։ Չէ՞ որ ես էլ չեմ աղօթում, ոչ իմ ինքնահաւանութիւնից։

Իմ ԵՍ-ը ինձ գուցէ աւելի ծանր ու հակառակ է, քան նրանը՝ նրանը։

Նա գտաւ, թէ ինչ բանի մէջ է մոռացել իրան... չէ՞ որ ես էլ գտնում եմ, թէպէտ և ոչ մշտնջենական։

Նա չէ տառում... չէ՞ որ ես էլ չեմ տառում։

Յար. Յարութիւնեան

ԻՐՕՆԻԱ

(Գ. Հէտմայէրից)

Իրօնիա, սանտարամետ բանականութեան... Օ՜, Իրօնիա, միայն քեզ եմ հաւատում. հաւատում եմ քո թագաւորութեանը, քո ատտուածութեանն ու ամենակարողութեանը, քո մարմնին ու արեանը, որոնց մենք գործ ենք ածում, որպէսզի տանջանքից խելագարվենք, մեռնենք կամ անզգայանանք։ Որպէսզի զգանք, թէ ինչպէս ջարդվում են ոսկորները մեր մարմնի մէջ, թէ ինչպէս քայքայվում է ուղեղը, թէ ինչպէս փշերը ծակծկում են մեր գանգերը՝ մեզ տապալելու և գցելու համար հսկայ և ամէհի կեանքի հրաշէկ գարշապարի տակ, որպէսզի հնարաւորութիւն չունենանք ոչ ապրելու և ոչ մեռնելու։

Ա՜խ, մեզնից որքան շատերը ուզում են մեռնել. ուզում են անհատներ, ընտանիքներ, ցանկանում են ամբողջ սերունդներ, ժողովուրդներ, գիւղեր, բայց չեն կարող։

Օ՜, մահ, իջիր բարձունքից,—բայց ուշադու չես իջնում...

Օ՜, մահ, դուրս եկ փոսերից,—բայց դու չես դուրս գալիս.

Օ՜, մահ, դուրս լոռի ամպի տակից ու երկիր մեր վերև։

Օ՜, մահ, այրիր մեզ լուսեղէն բոցերով, ուշադ, չես այրում։

Օ՜, մահ, պարուրիր մեզ խաւարով, ոհ, դու չես պարուրում...

Այո, մենք չենք կարող մեռնել... Մեզնից շատ շատերն են ցանկանում այդ, հազարներ, տասնեակ հազարներ, միլիոններ, սակայն և այնպէս ապրում են, որովհետև կեանքի Իրօնիան ստեղծել է իր chef d'oevre—Սէր դէպի կեանքը։

Timor fecit deos. իսկ դէպի կեանքը եղող սիրուց ծնվեց մահվան խելայեղիչ սարսափը։

Օ՜հ, տառապում եմ, խելագարվում եմ, յոշոտվում ու մեռնում տանջանքից։ Անիծում եմ կեանքը, և եթէ ձեռս անցնէր՝ կը տորը-կտոր կանէի նրան. այնու ամենայնիւ սիրում եմ կեանքը։ Եթէ մահվանից վախենում եմ, դա էլ նրա համար, որ սիրում, պաշտում եմ կեանքը։ Այստեղ արդէն Իրօնիան հասնում է իր կատարելութեան զենիթին։ Մարդը շղթայից կախված է ահաւոր անդունդի վերև. տանջվում է, տառապում է և չի կարող դէպի վեր բարձրանալ. և ոչ էլ գոնէ, շղթան է կարվում, որ մի անգամից ընկնի և ջախջախվի։ Եւ, օ՜ Իրօնիա, նա՝ մարդը սիրում է շղթայից կախված այդ դրութիւնը։ Նա սիրում է և՛ այդ դրութիւնը և՛ այդ շղթան. նա այնպէս է ապրում։

Օ՜, չքնաղ Իրօնիա, զարհուրելի Իրօնիա...

Հ. Ժամկոչ

ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԲԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐՍ

—

Խօսքս այն կարծիքի դէմ է, թէ հայկական Անին կրել է վրացական քաղաքակրթութեան ազդեցութիւնը։

Մի ժողովրդի կրած օտար քաղաքակրթական ազդեցութեանց, ինչպէս և սեփական քաղաքակրթութեան ամենից հաստատուն վկան նրա լեզուն է։ Լեզուի ընծայած փաստերը շատ աւելի հիմնաւոր են քան նոյնիսկ ակնատես պատմագրի ակնյայտնի յիշատակութիւնները, որովհետև մինչ պատմագիրը կարող է երևոյթների ու իրողութիւնների ըմբռնման մէջ սխալվել, լեզուն այս վերջինների հետևանքն է միայն, հետևապէս և հաւաստարիմ հետք։ Վերցրէք Ֆ դարի հայ լեզուն, ու նրա քաղաքակրթութիւնից օրէ՛ երևոյթ. օրինակի համար, զինուորական-վարչական կազմակերպութիւնը պարսկա-պարթևական էր և այդ ակնյայտ է բազմաթիւ բառերից, որոնք նոյն դարի պարսկերէնից փոխառութիւն են, ինչպէս՝ մարզպան, հազարապետ, սպասալար, նախարար, դատաւոր, գահ, ապարանք, խոյր, և այլն և այլն։ Միևնոյն փաստն աւելի բացորոշ է Կիլիկիան շրջանի համար, ուր արևմտեան ազդեցութեան հետ՝ լատին կրօնաւորների ձեռով՝ մուտք են գործում ժամանակակից հայերէնում նաև բազմաթիւ բառեր հին ֆրանսերէնից։

Ու այսօրվայ խօսված հայերէնում էլ հայ ժողովրդի բոլոր հատուածներում ևս կան հազարաւոր բառեր, որոնք անժխտելի վկաներն են թուրքերի դարաւոր սերտ հարևանութեանը մեզ հետ և այն անխուսափելի ազդեցութեանը, որ այդ հարևանութիւնը գործել է հայերի վրա։

Արդ, ցանկալի էր իմանալ, թէ որն է մեր լեզուի մէջ բառերի այն շարքը, որոնք արդիւնք համարվէին վրացական քաղաքակրթութեան գործած ազդեցութեանը մեր վրա Բազրատունեաց շրջանում։

— Ես չեմ գտնում։

Մեսրոպ վ. Մաքսուդեանց

Էջմիածին

ՄԵԾԱՑԱՒ ՄԵՐ ԱՆԵԼԻՔԸ

—

Սրբեցէք ձեր արցունքները։ Ցաւակցութիւն, հեռագիրներ, յիշողութիւններ, հոգեհանգիստներ... արցունք, արցունք և արցունք։

«Հողը թեթև լինի», Արծրունուն զեկուցում տանի... և այսպիսի հազարաւոր դարձուածներ ինտելիգենտ, պատրաստված մարդկանց բերանին... Կարդում ես և աչքերիդ չես հաւատում։ Եւ բանը նրանումն է, որ այդ նոյն դարձուածներն են շնչում բազմավաստակ Քալանթարի, իր գաղափարների ստրուկ Սիմէօնի և լայնարձակ ցանկութիւններով շնչող, լայնարձակ ծրագիրներ երկնող Կոստանդին Խատիսեանի դագաղների առաջ։

Ների՛ր, ընթերցող, այս երեք անուններն ինձ մոռացրին նախորդ կորուստները։ Բայց սգաւոր և վշտակից բիւրեր. գիտէք ում համար կորան Քալանթարն էլ, Սիմէօնն էլ և Կոստանդինն էլ. հայ աշխատաւորի, հայ գիւղացու, հայ աճող սերնդի, հայի ապագայի համար։

Սակայն ուշադրութիւն դարձրէք, թէ արտաքին և ներքին ամենաձախորդ հանգամանքներում ի՛նչ ահագին դործի ծնունդ տուին նրանք։ Քսան տարի խմբագրել հայ օրաթերթի, պահպանել հալածանքի և նեղութեան տագնապալի օրերին, ընդարձակ եղբայրական օգնութիւն կազմակերպել հրկիզած և աւերած երկրից փախած զաւակների համար, ամրոցել անտէր որբերին, օգնութեան հասնել գիւղացուն, պինդ կապել նրան հայրենի հողի, հայրենի օջախի հետ և հայրենի գիւղում տալ նրան հարկաւոր գիտութիւն և օգնութիւն. ահա մեր այդ երեք մաքուր մշակների իղձն ու գործը, երազն ու իրականութիւնը, միտքն ու մտունը։ Նրանք սկսեցին և սկսածը մեզ թողին շարունակելու, որպէս սրբազան աւանդ։

Նրանք անհատներ էին, իսկ մենք արդէն գիտակցող բազմութիւն։ Նրանք հաւատում էին իրանց գաղափարների փրկարար վերութեանը և ապրեցին ու շնչեցին նրանցով, գործեցին ու վաստակեցին նրանց համար։

Մենք պէտք է շարունակենք նրանց գործը։ Եւ միմիայն այդ գործի ընդլայնմամբ և կենդանի, հուժկու թափով, գաղափարների պաշտամունքով և մաքուր քրտինքով կարող է թեթևանալ Արծրունու սիրամորմոք սիրտը, Քալանթարի աշխատաւոր՝ անյոգնում ճակատը և Սիմէօնի ազգասիրութեամբ կիզված սիրտը։

Ուզում էք, որ Քալանթարի գերեզմանի հողը թեթև լինի, հերկեցէք, խեղացի կերպով մշակեցէք հայրենի երկիրը և կապեցէք գիւղից փախչելու բոլոր ճանապարհները։

Ուզում էք, որ վառ մնան Արծրունու և Քալանթարի հոգիները և չը մարի նրանց կանթեղը. խմբվեցէք և լծվեցէք «Մշակին» և լայն բացէք նրա մուտքը դէպի շինականի տունը։

Ուզում էք, որ Սիմէօնի սիրտն ու հոգին անմահ մնան. շատացրէք հայրենի դպրոցները, յետ դարձրէք հայրենիքից փախածներին։

Ցանկանում էք, որ Կոստանդինի փոթորկայից հոգին հանգիստ լինի և ժառանգ յաւիտենականութեան. տարածեցէք կուլտուրական գործն ու աշխատանքը ամեն տեղ, ուր կը հասնի ձեր ձեռքը, ձեր խօսքը և ձեզ նմանների միացած միջոցն ու ոյժը։

Մեր ազգային յօբելեանական հանդէսները արդէն սկսել էին շոյել մեր ինքնասիրութիւնը և մենք պատրաստ էինք հպարտ ինքնամոռացութեան մէջ ընկնել ու հանգստանալ... Հանգստանալ՝ երբ հայ գիւղացին Մեսրոպեան այբուբենը չի ճանաչում, երբ հայ գրքի առաջ փակ է հայի տունը, երբ հայրենի հողը խոպան է և նրա հարազատ զաւակը սոված, մնից ու հայրենի օջախից կտրված, փախուստի պատրաստ, երբ նա այդ յօբելեաններից ոչինչ չէր հասկանում. և ահա ընութիւնը, մեր՝ գուցէ ամենաուրախ բօչկներին, երբ պատրաստվում էինք տօնել թերևս և թիւրքահայ եղբօր վիճակի թեթևացումն, եկաւ և պոկեց մեր վերածնութեան ամենալաւ զինուորներին, ամենանանձնուէր գործիչներին, կարծես ցոյց տալ ուզենալով մեր ազգատութիւնը, մեր թուլութիւնը և անարժանութիւնը և մեր արցունքները, մեր պառաւական բարեմաղթութիւններն և հոգեհանգիստներն եկան կրկնելու հին երգը, մեր հին, ժանգոտած սովորութիւնները։

Ո՛չ, հեռու մեզանից արցունք և վհատութիւն։ Դէպի գործ ամենքս. շտապենք շարունակելու նրանց ակսածը աւելի մեծ թափով, մեծ ոյժով և անձնուիրութեամբ։ Նրանք անհատ էին, իսկ մենք բազմութիւն. և նրանք այդ բանի համար ապրեցին ու մեզ կրթեցին։ Եթէ ուզում էք ճշմարտութիւնը գիտենալ, այդ բանի համար մեռան, յոգնեցին միայնութիւնից։ Առաջ եկէք, բռնեցէք խմբովին բաց շարքերը, քաշենք հայրենի գութանը ամենամեծ թափով, և կը հանգստանայ նրանց հոգին, կը թեթևանայ նրանց գերեզմանի հողը, իսկ յիշատակը կը մնայ յաւիտեան անմահ։

Եւ գուցէ, մեր ձաւորներ, սրբեցէք ձեր արցունքները։ Քալանթարի, Սիմէօնի և Կոստանդինի ցանած սերմերի մշակութեամբ ձեր սիրտը կարող կը լինի գտնել միակ հաստատուն և իսկական սփոփանքը։

Դեռ, հայ մարդ, հայ ունևոր. օրինակ առ Սիմէօնի մօրից, վշտահար և սիրող մօրից։

«Թոռնիկիս ես կը կրթեմ. բայց ընդունեցէք սգաւորիս լուման Սիմէօնի սիրած թոռնիկներին կրթելու, մի գիւղատնտեսական դպրոց բանալու»։

Ահա իսկական ճանապարհը և ահա մեր անելիքները։

Գ. Մուրադեան

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐ

—

Որքան պժգալի է հայ իրականութիւնը, որ պատճառ է դառնում անգամ սովամահ լինելու Ս. Զաւարեանի նման իդէալիստ գործչին, այնքան աւելի պայծառ, աւելի նուիրական է դառնում բոլորի համար այդ ժողովրդի մարդու յիշատակը։

Ազգու և շարլօն դարձուածքներով չէ, որ ողբալու ենք կրկին, այսօր, սիրելի Սիմօնի մահվան քառասնօրեակին։ Կայծակնահար բոթը 40 օր առաջ հայ ժողովրդի աչքից անկեղծ արտասուք շատ թափեց, սրտեր մորմոքեց։

Այսօր բոլորի սառը գիտակցութիւնը բաղխվում է «թանգագին Զաւարեանը չը կայ» իրողութեանը։

Եւ մեզ մնում է ջնրմ, բուռն, կամքին բաղձանք յայտնել, որպէս զի հայ կեանքից ընդ միշտ վերանան բոլոր այլանդակ ու հրէշաւոր երևոյթները, որպէս զի հայը վերջապէս գայ ինքնաճանաչման ու ինքնագիտակցութեան և իր լեզուն, գրականութիւնը, դպրոցը սիրելու ու զարգացնելու հետ միասին գնահատէ ըստ արժանւոյն իր ազգային-հասարակական-հանրային գործիչներին սրանց կենդանութեան ժամանակ։

Զաւարեանի և իր նմանների հոգին այդ աւանդն են թողել հային...

Ե.

ԴԱՏԱՍՏ. ԸՆԹՕՐՄՆԵՐԻ 49-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԵՒ ԹԻՖԼԻՍԻ ԻՐԱՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԸՆԿ. 40-ԱՄԵԱԿԸ

—

Այս քանի օրս, նոյեմբերի 20-ին, լրացաւ Կովկասեան Իրաւաբանական Ընկերութեան 40-ամեակը։

Այդ օրը վրէպեց մեր հասարակութեան ուշադրութիւնից երևի այն պատճառով, որ այդ հասարակական հիմնարկութիւնը վերջին տասնամեակում միայն քարշ էր տալիս անգոյն գոյութիւնը... մինչդեռ այդ ընկերութիւնը ունեցել է մի փայլուն անցեալ իր գոյութեան առաջին շրջանում, երբ Կովկասի դատաստանական աշխարհի լաւագոյն անդամները, համախմբվելով այդ ընկերութեան շուրջը, բերել են այդտեղ իրանց մտքի և հոգու արտադրութիւնները։

Այդ ժամանակներում, Մոսկվայի և Պետերբուրգի իրաւաբանական ընկերութիւններից յետոյ, գուցէ առաջին տեղն էր բռնում Կովկասեան Իրաւաբանական Ընկերութիւնը, ուր մշակվում էին թէ ընդհանուր և թէ երկրի առանձնայատուկ իրաւական հարցեր և որին մասնակցում էին յաճախ մայրաքաղաքների յայտնի իրաւաբանները, ուղարկելով զեկուցումներ։

Իսկ նոյեմբերի 20-ը ընդհանրապէս մի նշանակալից օր է դատաստանական տարեգրութեան մէջ։ 1864 թւականի նոյեմբերի 20-ը յեղաշրջեց հին հասկացողութիւնները և կամայականութեան աւերակների վրա նոր կեանք ստեղծեց օրէնքի և ճշմարտութեան նշանաբանով։

Եւ ամեն անգամ, երբ ես առիթ եմ ունենում խօսելու կամ մտածելու 64 թւականի նոյեմբ. 20-ի դատաստանական ռեֆօրմների մասին, իմ առաջ պատկերանում է ժամանակի մի ամբողջ դարագլուխ, ուր խորտակվել են հին հասկացողութիւնները և ծնվել նոր գաղափարներ, ուր հաստատվել է հասարակական միտքը, կրթվել է գործիչների մի պատկառելի թիւ, պետական կեանքի զանազան ասպարէզների համար, և ուր յանուն իրաւունքի և արդարութեան համար մղվող կռիւի հրապարակում յաղթութիւն տարաւ այն բարձր սկզբունքը, որի մասին յայտնի իրաւաբան Կոնի ոգեորված բացագանչեց. «И на обломкахъ произвола царитъ теперь законъ»!

Այդ նոյն ժամանակի շրջանն է, որ յայտնի է ռուս մտքի պատմութեան մէջ «մեծ ռեֆօրմների շրջան» անունով, մի շրջան, որի փայլուն էջերից մէկն է անկախ դատարանի պատմական մեծ ակտը։

Քանդել հին, փտած և կաշառակերութեան վրա հիմնված դատը, խորտակել հին աստուածները, բարձրացնել անհատի մարդկային իրաւունքները, օրէնքը հաւասար յայտարարել ամենքի համար անկախ մարդկանց սոցիալական դիրքից, ահա այն փայլուն և անխորտակելի պատուանդանը, որի վրա աշխատեցին ռուս մտքի լաւագոյն զաւակները։ Դրանք էին—Զարուդնի, Ռօվինսկի, Արցիմովիչ, Բուցկովսկիյ, Սպասովիչ և միւսները—դատաստանական գործիչների մի փայլուն պլէադ։

64 թ. դատաստանական այդ մեծ ակտը առաջ բերեց մտքերի փոխանակութիւն, հասարակական կեանքը կենդանութիւն ստացաւ, կարիք զգացվեց հիմնել իրաւաբանական համախմբումներ մտքերը զարգացնող հարցերը պարզելու, լուսաբանելու և մշակելու համար։ Ահա այդ ժամանակներում ելան եկան մի շարք իրաւաբանական ընկերութիւններ, ի թիս որոց և Թիֆլիսի Իրաւաբանական Ընկերութիւնը։ Սկսվեց եռուն, գաղափարական գործունէութիւն։

Այդպէս էր «մեծ ռէֆօրմների» դարաշրջանում, որի երգիչ-աշուղը համարվում է Գրիգոր Զանչանը։

Իսկ այսօր... Այսօր, երբ մենք կանգնած ենք այդ ռէֆօրմների մեծ յօբելեանի նախօրեակի առաջ, այն մեծ գործիչներին փոխարինել են նրանց անշան յաջորդները, ոչ միայն անտարբեր դէպի բարձր, լուսաւոր գաղափարները, այլ և հակված խախտելու 64 թւականի ռէֆօրմների մեծ շէնքի հիմքերը...

Բայց այդ ոտնձգութիւնները անպտղութեան են հանդիպում... 64 թւականի իդէալները հասարակութեան մէջ ու արիւնն են դարձել արդէն և նա կանգուն կը պահի իր անկախ, հրապարակական դատարանը, իր երդուեալների, հասարակական խղճի դատարանը։

Թող մութ ու անմխիթար լինի մեր իրականութիւնը, բայց մենք Գր. Զանչանի պէս կը բացագանչենք Մայկովի խօսքերով. «Чѣмъ ночь темнѣй—тѣмъ ярче звѣзды».

Սօֆիա Դանիէլ-Բէկ

ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

—

Գիւղական բժշկի հարցը մեզ համար դարձել է «պառաւած խաղ», այնքան անգամ նրա մասին անհետևանք խօսակցութիւն ենք ունեցել։ Կուզէի սակայն մի բան յիշեցնել մեր՝ դաւառներից այնքան սաստկագող բժիշկներին։

Անցեալ տարի, երբ «Նոր-Առողջապահիկում» տպվող յօդուածներում սկսվեց գիւղական բժիշկների հարցի մասին խօսակցութիւն, թերթի խմբագրութիւնը առաջարկեց Թիֆլիսում կազմակերպել «առողջապահական միութիւն», որ պէտք է բաղկացած լինէր տեղական բժիշկներից։

Մենք չը գիտենք, թէ ինչպէս ծրագրով էր գործելու այդ միութիւնը, եթէ նա կազմակերպվէր, բայց որ նա կարող էր որոշ չափով գտնել օգտակար լինել մանաւանդ գիւղացիների համար, դա կասկածից դուրս է։

Մեր գիւղերը լիքն են զանազան ցաւերով տառապող հիւանդութիւններով։ Եթէ մի գիւղ կամենայ մի քանի օրով քաղաքից բժիշկ հրաւիրել իր մէջ, նա նախ չը գիտէ, թէ որքան վճարով կը գայ այդ բժիշկը, և երկրորդ՝ չը գիտէ և այն, թէ ում միջոցով և որպիսի բժիշկ կարելի կը լինի հրաւիրել։ Նոյնը պատահում է և գիւղերից քաղաք փոխադրվող հիւանդների հետ։

Սակայն եթէ գոյութիւն ունենար «Առողջապահիկի» խմբագրութեան առաջարկած միութիւնը, դա, ինչպէս ասացի, գիւղացիների համար կարող էր օգտակար լինել։ Գիւղացիները այդ միութեան միջոցով կարող կը լինէին մատչելի պայմաններով, պահանջ եղած դէպքում, գիւղը բժիշկ հրաւիրել։ Եւ քանի որ դեռ ևս չունենք գիւղերում բժիշկներ, գտնել պէտք էր այդ դիւրութիւնը ստեղծել նրանց համար։

Տարաբաղդաբար, որքան յայտնի է, խմբագրութեան այդ առաջարկին ոչ մի բժիշկ արձագանք չը տուեց, և հարցը մնաց առաջարկ միայն...

Արդ՝ չէ՞ին բարեհաճի արդեօք մեր բժիշկները այդ հարցը նորից խորհրդակցութեան նիւթ դարձնել։

Իմ համեստ կարծիքով, մեր բժիշկներից

կազմակերպված այդպիսի մասնագիտական միութիւնը աւելի օգտակար կը լինէր ժողովրդի համար, քան զանազան հասարակական հիմնարկութիւնների մէջ նրանց ունեցած մասնակցութիւնը։

Բ. Մկրտումեան

ԵՐԵՒԱՆԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 75-ԱՄԵԱՅ ՅՕԲԵԼԵԱՆԸ

Յօբելեանները այնքան առատ այս ընթացիկ տարում միանգամայն մոռացութեան էր տրվել կուլտուրա-կրթական մի հիմնարկութեան խոշոր յօբելեան, Երևանի թեմ. դպրոցի յօբելեանը, որը լրացել էր դեռ անցեալ 1912 թ. սեպտեմբերին։

Բնորոշե՞լ, որակե՞լ, մէկիկ-մէկիկ թե՞լ Երևանի հայաշատ ու լայնածաւալ թեմի հայկական կրթական այս հինաւուրց հիմնարկութեան խաղացած մեծ ու հսկայական դերը մեր ժողովրդի կրթական, կուլտուրական և լուսաւորութեան մեծ գործի մէջ։ Ասե՞լ որ նա իր կոչմամբ, իր նշանակութեամբ ու մատուցած ծառայութեան երկար ու ձիգ տարիների շարանի ընթացքում եղել է լուսաւորութեան այն միակ փարոսը, որ իր ճառագայթները տարածել է մեր հսկայական թեմի բոլոր անկիւնները, բոլոր խորշերը և լոյս տուել տգիտութեան ու խաւարի մէջ խարխափող ժողովրդին։ Ասե՞նք, որ թերևս այժմ դժուարութեամբ կարելի լինի մասն նշել Երևանի թեմում մի գիւղ, մի ...ան, մի քաղաք, որի զաւակներից շատ շ ոերը տարիներով մաշած չը լինեն թեմ. դպրոցի շեմը. կամ մեծ պարծանքով արձանագրել այն խոշոր փաստը, որ թեմի ծխական դպրոցների ուսուցչութիւնը եթէ ոչ ամբողջովին, գէթ իր խոշորագոյն տոկոսով կազմում են մեր թեմականի շրջանաւարտ սաները, որոնք այսօր այնպէս խիտ, շատ խիտ ցանցով պատել են մեր հսկայական թեմը և գիր ու գրագիտութիւն են տարածում, ծառայում ժողովրդի, հայ մասսայի լուսաւորութեան ու կուլտուրականութեան մեծ գործին։

Այս բոլորը այնքան ակնյայտի փաստեր են ու բոլորի դիտողութեան ու ըմբռնումներին մատչելի, իսկ թեմական դպրոցի կատարած դերն անցեալում, այժմ և յետագայում այնքան մեծ, նշանակալից ու էական, որ ամօթաբեր կը լինի նոյնիսկ մի կուլտուրական հասարակութեան՝ այդ առիթով՝ նորից ու նորից խօսել ու բացատրել կըրթական նման մի հիմնարկութեան գերագոյն նշանակութիւնը, կամ՝ նրան յիշեցնել իր պարտականութիւնները դէպի այն։

Ասացինք, սակայն, թէ յօբելեաններով այնքան առատ այս տարում մոռացութեան էր մատնվել այս կարևոր ու խոշոր տօնը։ Անշուշտ այս մոռացումը կամ նրան անուշադրութեան մատնելը՝ շատ ուժեղ կերպով պիտի ծանրանար դպրոցի ներկայ հոգաբարձական կազմի խղճի ու պարտականութիւնների վրա։ Ասում ենք՝ պիտի ծանրանար նրանց խղճի ու պարտականութեան վրա, որովհետև հոգաբարձական ներկայ կազմը իր նախագահ Խորէն եպիսկոպոսով՝ յաւակնում է կարծելու և յորջորջելու, որ իրանց խնամատարութեան և կառավարութեան այս շրջանում մեր դպրոցը ապրում է իր ոսկեդարը... Անշուշտ «ոսկեդարեան այս շրջանը» պէտք էր փակել մի նշանակալից և խոշոր ակտով—դպրոցի 75-ամեակը տօնելով։

Անկասկած դպրոցի ապագայ ուշադիր պատմագրին է վերապահված այդ յաւակնութիւններին և յորջորջումներին իրանց իրական արժէքաւորումն ու գնահատումը տալը, սակայն ներկայիս մենք միակը և՝ որ գլխաւորն է՝ մենակը չենք, որ հանդիսատես ենք այդ «ոսկեդարեան շրջանին», ու թերևս յետագային ներկայացող պատեհ առիթներում՝ մենք հնարաւորութիւն ունենանք հրապարակի վրա դնելու «ոսկեդարեան այս շրջանի» մեր դպրոցի կեանքի պատկերը իր բոլոր կողմերով...

Այժմ սակայն ուրախութեամբ շտապում ենք հաղորդելու, որ թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնը իր մօտ անցեալ ժողովներից մէկում որոշել է առաջիկայ 1914 թուի աշնանը մեծ շքով ու հանդիսաւորութեամբ տօնել դպրոցի 75-ամեայ յօբելեանը։

Կաշողվի արդեօք դպրոցի հոգաբարձութեանը և ապագայում, անշուշտ, կազմվելիք յօբելեանական յանձնաժողովին, մեր թեմի այս միակ հինաւուրց հիմնարկութեան պատկառելի գոյութեան 75-ամեայ տօնը կատարել այնպիսի մեծ շքով ու հանդիսով և, որ գլխաւորն է ապահովել դպրոցի արդէն իսկ խիստ քայքայված նիւթական-տնտեսականը իր բազմաթիւ կարիքների դիմաց, որպիսին աշխատեց Դարաբաղի թեմ. դպրոցի հոգաբարձութիւնը,—չը գիտենք. այդ ցոյց կը տայ ապագան։

Մի բան սակայն, որ պիտի գրաւէր հոգաբարձութեան ամենամեծ ուշադրութիւնը, լինելու է դպրոցական նոր շէնքի կառուցման խնդրի լուծումը, որ ահա մի քանի տարի է, ինչ այնպէս առկախ դրութեան մէջ է, և որի կարիքը խիստ կարևոր և հրամայական է. այս առիթով իր ժամանակին մամուլի մէջ շատ է խօսվել։

Լևոնիդաս

Երևան, 15 նոյեմբերի

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՑՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ 3-ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

VIII Նիստ

Նիստը բացվում է եր. ժամը 8½-ին քաղ. դումայի դահլիճում։ Նախագահում է իշխան Ա. Մ. Արղութեան։

Նիստի սկզբում կովկ. զինւ. շրջանի շտաբի ներկայացուցիչը յայտնում է, որ զինւորական վարչութիւնը սկզբունքով չէ, որ չէ կատարում քաղաքային սանիտարական պարտադիր կանոնները, այլ սոսկ այնպէս։

Ա. Բաբեան կարդաց երկու զեկուցում փողոցները սալայատակելու կարգի ու քաղաքային փողոցները պահելու և սալայատակի տիպերի մասին։

Երկար վիճաբանութիւնների առիթ է տալիս այն հարցը, թէ ումի վրա է ընկնում փողոցները սալայատակելու և տների բակերը մաքրելու և այնտեղից աղբը հեռացնելու պարտականութիւնը։ Խնդիրը պարզվում է այն իմաստով, թէ օրէնքի թելադրութեամբ սկզբնական սալայատակումը քաղ. ինքնավարութիւնների գործն է, սալայատակների վերանորոգութիւնը դրվելու է տնատէրերի վրա. փողոցների մաքրութիւնը կատարվելու է քաղաքների հաշվով. միայն թէ՝ քաղ. դումաները կարող են տնատէրերից որոշ տուրք վերցնել նրանց տըների առաջի սալայատակների համար։

Ցանկալի համարվեց նաև, որ ուղարկվի ինժենէր Ռուսսատանի մի քանի մեծ քաղաքները՝ կատարելագործված սալայատակների գործի հետ ծանօթանալու։

Ինչպէս յայտնի է, Մ. Աթաբէգեան առաջին նիստում կարդաց զեկուցում քաղ. ինքնավարութեան պարտականութիւնների մասին քաղաքների բարեկարգութեան գործում։

Այս երեկոյ զեկուցանողը պարզեց իր թեզիսը այն մտքով, որ Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը, բժշկութեան, ժողովրդական կըրթութեան, բարեգործական օգնութեան համար խոշոր գումարներ յատկացնելու հետ միասին համապատասխան ուշադիր վերաբերմունք պէտք է ցոյց տայ նաև քաղաքի բարեկարգութեանը, որ պէտք է դրվի առաջին հերթին։

Բժ. Ստեփանեան և Ֆիշէր առարկում են և շեշտում, որ բժշկութեան կարիքը աւելի հրամայողական է։ Զաբար և Եսայի Դոլուխանեան միանում են Մ. Աթաբէգեանի կարծիքին։

Վերջում համագումարը ընդունում է Դոլուխանեանի ցանկութիւնը, որպէս զի համապատասխան կերպով կարևոր նշանակութիւն տրվի և քաղ. բարեկարգութեան գործին։

Ապա բժշկա-սանիտարական տեսուչ Կ. Ստեփանեան կարդաց մի զեկուցում, որի համաձայն դեռ Կովկասեան քաղաքների ներկայացուցիչների առաջին համագումարը ընդունել էր նրա առաջարկութիւնը՝ հիմնել Թիֆլիսում մի ընդհանուր սանիտարական բիւրո, որ մշակէ ժողովրդական առողջապահական պարտադիր կանոններ Կովկասի ամբողջ ազգաբնակութեան համար։

Համագումարը անմիջապէս ընտրեց մի մասնաժողով յիշեալ բիւրոյի համար կանոնադրութիւն մշակելու նպատակով, որպէսի կանոնադրութիւնը վաղօրօք ուղարկվելու է նահանգական և գաւառական քաղաքները ծանօթութեան համար։ Վերջնական կերպով այդ կանոնադրութիւնը ներկայացվելու է 3-րդ համագումարին։ Մասնաժողովի անդամներ ընտրվեցին բժ. Լունկևիչ, Ալիբէգեան, բժ. Վասելովզորով, Ա. Բաբեան, բժ. Զ. Քալանթարեան, բժ. Մուխարինսկի, ինժ. Զուրաբեան, բժ. Խարազեան, անասնաբոյժ Լանդ։ Բացի սրանցից՝ մասնաժողովում ներկայացուցիչներ են ունենալու գաւառական քաղաքները և Բագուն։

Թիֆլիսի քաղ. լաբորատորիայի կառավարիչ Գ. Ալիբէգեանի զեկուցումից յետոյ, ինժենէր Բաեվը կարդաց Բագու քաղաքի նոր շէնքերի մասին։ Խօսակցութեան և քննադատութեան առիթ տուեց հիւանդանոցի կառուցման մակարդակը, որ շինվում է միլիոնատէր Մուսա Նաղիեվի նուիրած 300,000 և Բագու քաղաքի յատկացրած 220,000 ռուբլով և 1000 մահճակալով։

Նիստը փակվեց կէս գիշերին։

Վերջին նիստը

Նոյեմբերի 22-ին, քաղաքային դումայի դահլիճում, ցերեկվայ ժամը 2 և 35 րոպէին տեղի ունեցաւ համագումարի IX և վերջին նիստը։

Նախագահ իշխ. Արղութեան յայտնում է, որ Կովկասեան Տնայնագործական Կոմիտէն հրաւիրում է համագումարի անդամներին այցելել անայնագործական թանգարանը Մուշտայիդ այգուն կից։

Ապա համագումարը նախագահի առաջարկութեան համաձայն որոշում է մի պատգամաւորութեամբ շնորհակալութիւն յայտնել Կովկասի փոխարքայ կոմս Վորոնցով-Դաշկովին իր լուսամիտ գործունէութեան և մասնաւորապէս համագումարի պատուաւոր նախագահի կոչումը ընդունելուն համար։

Կազմ. բիւրոյի քարտուղարը զեկուցանում է, որ ներկայ համագումարին մասնակցելու ցանկութիւն էին յայտնել ընդամենը 164 հոգի, նիստերին մասնակցեցին 96 հոգի, որից 36-ը օտար քաղաքների ներկայացուցիչներ։ համագումարը կայացրեց ընդամենը 9 նիստ, որոնց ժամանակ կարդացվեցին 37 զեկուցում, որոնց վերաբերութեամբ կայացվեցին 68 բանաձև։

Ապա նախագահը կարդաց համագումարի բոլոր որոշումները ձևակերպված, որոնք և ընդունվեցին։

Հանդումարի անդամ երդ. հաւ. Պ. Մ. Դոլուխանեան առաջարկում է ցանկութիւն յայտնել, որպէսզի կովկասեան լեռնաշղթայով նախագծված երկաթուղու կառուցումը շուտով լինի։

Համագումարը ընդունում է այս առաջարկը ծափահարութեամբ։

Նոյնպէս համագումարը ցանկութիւն է յայտնում, որպէսզի Կովկասի այն վայրերում, ուր չը կան քաղաքային վարչութիւններ, լինեն այդպիսիները, իսկ այն քաղաքներում, ուր կան թերի ինքնավարութիւններ, մտցվի քաղաքային կանոնադրութիւն ամբողջ ծաւալով։ Ցայտնի դարձաւ, որ փոխարքան այդ միտքը ջերմ կերպով պաշտպանում է։

Չիկօվանին (Բուքայիսի քաղաքագլուխ) առաջարկում է ջերմ շնորհակալութիւն յայտնել Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը համագումարի անդամներին սիրալիր ընդունելութիւն ցոյց տալուն համար, համագումարը կազմակերպող բիւրոյին, պրեզիդիումին և քարտուղարներին, նաև համագումարի նախագահ իշխ. Ա. Մ. Արղութեան-Երևանցուն համագումարի նիստերը հմտօրէն զեկավարելուն համար։ Չիկօվանին, խնդրելով համագումարի շնորհակալութիւնը զեկուցանել Թիֆլիսի գումային, առաջարկում է կրկին անմիջապէս ուղարկել մի հեռագիր յանուն Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանի, որի մէջ մեծ ցաւ յայտնել նրա ծանր ակցութեան առիթով, որ զրկեց նրան հնարաւորութիւնից՝ ներկայ լինել համագումարի նիստերին, և ցանկանալ նրան շուտափոյթ առողջութիւն։

Չիկօվանիի խօսքերին համագումարը բուռն ծափահարութեամբ է պատասխանում։

Դարձեալ շնորհակալութիւն է յայտնում Թիֆլիսի քաղ. ինքնավարութեան Պետրովսկ քաղաքի ներկայացուցիչը և բժ. Տէր-Միքայէլեան Երևանի քաղ. վարչութեան կողմից։

Իշխ. Ա. Մ. Արղութեան կարդում է իր ճառը համագումարի փակման առիթով, որով յիշեցնելով այն ցաւալի պատկերը, որի մէջ գտնվում է Կովկասի քաղաքների մեծ մասը, որպէսի երևոյթը հետևանք է քաղաքների դրամական անհրաժեշտ միջոցների բացակայութեան և բիւջէային պակասաւոր իրաւազրութեան, հաւատ է յայտնում, թէ Կովկասի քաղաքների ներկայացուցիչների 3-րդ համագումարի օրով իցէ թէ բաւարարված լինեն քաղաքների անյետաձգելի կարիքները։

Ժամը 4-ին Կովկ. քաղաքների ներկայացուցիչների 2-րդ համագումարը յայտարարվում է փակված։

Ե.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ «Մշակի» այսօրվայ համարը բաղկացած է 1½ թերթից։

✦ Առաջիկայ օրերում «Մշակում» կը տպվի Շերվանզադէի մի նոր պատմուածք։

✦ Վրաստանի էկզարխին ներկայացան Թիֆլիսի դատաստանական պալատի պաշտօնեաները աւագ նախագահ Լազոդայի գլխաւորութեամբ։

✦ Կովկասի փոխարքային ներկայացաւ մի պատգամաւորութիւն չէչէն ժողովրդի կողմից և շնորհակալութիւն յայտնեց կոմսին աբրէկութիւնը ոչնչացնելուն, գլխաւորապէս Զէլիմ-խանի աւազակախումբը մէջտեղից բառնալուն համար։

✦ Սատացանք «Տարապի» նոյեմբերի (№ 11-րդ) համարը, որի մէջ կան Գ. Բարխուդարեանի, Վերդիի, Զայկօվսկիի լուսանկարները համապատասխան յօդուածներով։

✦ Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիսի թեմի առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոս ուրբաթ, նոյեմբ. 15-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին մեկնեց իր թեմի դրութեան հետ ծանօթանալու համար։ Սրբազանը մինչև իր մեկնելը հրաւէր չէր ստացել քաղաքային վարչութեան կողմից Ժողովրդական Տան երեխաների հիւանդանոցի բացմանը ներկայ գտնվելու մասին, որ տեղի ունեցաւ կիրակի, նոյեմբ. 17-ին։ Հրաւէրը ստացվել է հայոց առաջնորդարանում միայն ուրբաթ երեկոյ, երբ Մեսրոպ եպիսկոպոս Թիֆլիսում չէր։

✦ Բուքայիսից տեղեկացնում են, որ նախկին նահանգապետ Սլավօչինսկին լրջօրէն հիւանդացել է։

✦ Այս օրերս կը հրատարակվի Թիֆլիսի ոստիկանապետ գեն. Զասիպկինին Բուքայիսի նահանգապետի պաշտօնակատար նշանակելու մասին։

✦ Այսօր Հասարակական ակումբում տեղի կունենայ երեկոյթ նուիրված Օգարեվի ծննդեան 100-ամեակին։ Բեֆերատներ կը կարդան կանանց բարձր դասընթացքների դասատուներ Մարկով և Վէրխովսկի։

✦ Այսօր Վրաստանի էկզարխը կը պատարագէ էկզարխութեան եկեղեցում։

✦ Այսօր Ժողովրդական Համալսարանի Ընկ. նախաձեռնութեամբ Հ. Յովհաննիսեանը ցերեկ. ժամը 12-ին Կ. Հ. Բ. Ընկ. դահլիճում կը դասախօսէ հայերի ծագման և պատմութեան մասին։ Գնները 10 և 5 կ.։

✦ Դումայի վաղվայ նիստում քննվելու են 9 գործ, որոնց թւում կայ նաև մի սակագինը փոխելու միջնորդութիւնը։

✦ Թիֆլիս է եկել օդաղնաց Սեդով, որ մտադիր է այսօր կատարել փորձական թռիչք Դիրիժաբլում։

✦ Նոյեմբերի 22-ին Թիֆլիսեցի 3-րդ կարգի վաճառական Բագրատ Շաքիեվը, 61 տարեկան, Լերմօնտովսկայա փողոցով անցնելիս ընկաւ և յանկարծամահ եղաւ սրտի պայթումից։

✦ Ամսիս 20-ի երեկոյեան, Թիֆլիսի շերամապահական կայարանի դահլիճում, կովկասեան մեղուապահական ընկերութեան հրահանգիչ Մ. Խանդամիրովը երկու զեկուցում-դասախօսութիւն կարդաց մեղուապահութեանը վերաբերող խնդրի մասին։ Պէտք է խոստովանել, որ նիւթը բաւականին հետաքրքրական էր և պատրաստված խնամքով ու մասնագիտօրէն, որի համար պարոնը արժանացաւ ջերմ շնորհակալութեան և բուռն ծափահարութիւնների։ Որոշվեց տպագրել այդ հետաքրքրական զեկուցումները իրանց թերթում։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՐԱՑ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

✦ Վրաց լեզուով լոյս տեսան Հէնրիխ Հէյնէի քանստեղծութիւնները առանձին գրքոյկով։ Թարգմանել է ա. Օլա։

✦ Վրաց ակումբի առաջնորդը անցեալ մայիս ամսին Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկերութեան վարչութեան միջոցով Ի. Կէրէսէլիձէին յանձնեց 300 ռ., որպէսզի վերջինս յիշեալ գումարի զրքոյկներ ձեռք բերելով՝ տարած է վրացի մահմեդականների մէջ ձրիաբար։ Ի. Կէրէսէլիձէի ներկայացրած հաշվից երևում է, որ նա ամավայ ընթացքում ձրիաբար տարածել է Վրաստանի 115 գիւղերում 55 ռ. գիրք, թւով 1035 օրինակ։ Բացի ձրի տարածելուց, նա գիւղէ գիւղ վաճառել է բազմաքանակ գիրք, այլև բաժանել է մեծ քանակութեամբ ամսագրեր և լրագրեր։

✦ «Սախալիս Գաղէթին» հաղորդում է, որ վերջերս պաշտօնագրերի եղած՝ Քութայիսի դպրոցական երկրորդ շրջանի տեսուչ Տէր-Գասպարեանը վատնել է մօտ 50,000 ռ։ Նա ծախքերի ցուցակի մէջ մտցնելիս է եղել նպաստներ դպրոցներին և ուսիկներ ուսուցիչներին, մինչդեռ քննութիւնը ցոյց է տուել, որ ցոյց տրված դպրոցները ամենևին գոյութիւն չեն ունեցել։

✦ Նոյեմբերի 18-ին վրաց դերասանական ամբողջ խմբի ներկայութեամբ կարդացվել է Ի. Գէդէվանիշվիլիի նոր ինքնուրոյն պիէսը, որ կրում է «Սիհաթէ» (լոյս) խորագիրը։ Այս պիէսը մաս առ մաս տըպվում է «Սախ. Գաղէթի» թերթի կիրակնօրեայ յաւելուածներում։ Դերասանական խումբը յիշեալ պիէսը շատ է հաւանել, հետևաբար և նա մօտ ժամանակներս կը խաղացվի վրաց բեմի վրա։ Վրաց Դրամ. Ընկ. վարչութիւնը այս պիէսի մէջ պահանջվող հագուստները և զեկօրացիաները ձեռք բերելու համար յատկացրել է 300 ռ.։

✦ Ալ. Շանշիաշվիլին գերմաներէնից վրացերէնի է թարգմանել Շիլլերի «Դոն-Կարլոս» ողբերգութիւնը ոտանաւորի ձևով։

✦ Մօտ ապագայում վրաց բեմի վրա առաջին անգամ կը խաղացվի Ալ. Պարոդի «Նուաճված Հօմը» պիէսը, թարգմանութիւն Վ. Շալիկաշվիլիի։

✦ Ս. Քվարիանի գրել է մի ուսումնասիրութիւն, որը կրում է «Շօթա Ռուսթավելլին և իր Վէպխիս Տղաօսանի պօէման» վերնագիրը։

✦ Բուքայիսի նահանգի մէջ գործող կօօպերատիվ և մանր կրեդիտային ընկերութիւնների ներկայացուցիչները ներկայումս խորհրդակցում են, թէ ինչ ձևով օգնութեան ձեռք մեկնեն այս տարվայ անբերրութիւնից վնասված գիւղացիութեանը։

✦ «Սախ. Գաղէթին» հաղորդում է, որ Վրաց Դրամատիկ Ընկերութեան վարչութեան անփոյթ վերաբերմունքի շնորհիւ կորել են Ընկերութեան գրադարանում պահվող վրաց դրամատուրգ Ա. Ցագարէլիի թւով 20 հատ նամակները, որոնք ուղղված են եղել հանգուցեալ դերասանուհի Նատալիա Գարունիա-Ցագարէլիին։

✦ Վրաց «Թէմի» շաբաթաթերթի խմբագիր-հրատարակիչ Գր. Դիասամիձէն պատրաստութիւն է տեսնում հրատարակելու վրացերէն լեզուով մի հասարակական-գրական-քաղաքական ամսագիր։

✦ Լոյս է տեսել երաժիշտ Բ. Բօրջիօվանիի ձայնագրած և Ի. Գրիշաշվիլիի բանաստեղծութիւն «Քեզի մեռնեմ» ռոմանսը, որ վրաց մէջ ամենատարածված երգն է։

✦ Վրաց հասարակութիւնը յունվարի 26-ին Ազնուականների թատրոնում տօնելու է վրաց դերասան Կ. Կիպիանիի բեմական գործունէութեան 40-ամեայ յօբելեանը։ Ընտրված է յօբելեանական մանաժողով, որ արդէն գործի է կպել։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Նոյեմբ. 22-ին Արքունական թատրոնում ներկայացվեց Նապրավնիկի «Դուբրովսկի» օպերան, որի մէջ աչքի ընկան իրանց մասնակցութեամբ խաղով Լազարով (Դուբրովսկի), Գզովսկայա (Մաշա)։ Առնասարակ անսամբլը աջող էր։

Բեմադրութիւնը շնորհիւ գլխաւոր բեժիսորի օրինակելի էր։

Այսօր ցերեկով կը ներկայացվի «Князь Игорь», իսկ երեկոյեան նշանակված է Կայսերական թատրոնների արտիստ Դ. Սմիրնովի վերջին գաստրոլ-բենեֆիսը։ Կը ներկայացվի «Ռիգոլետտո» օպերան։

Արտիստական ընկերութեան թատրոնում այսօր երեկոյեան 6-րդ անգամ կը տրվի Արցիբաշեվի «Խանդ» պիէսը։

Վաղը հայոց դերասանական խումբը փոխանակ «Կեանքի արժէքը» պիէսը կը խաղայ Սենկեվիչի «Ցե՛ երթասը», որովհետև խմբի անդամ դերասան Զարիֆեանը տակաւրացել է։

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Dr.-phil. B. Ischchanian «Nationaler Bestand, berufsmässige Gruppierung und sociale Gliederund der kaukasischen Völker» (statistisch-oekonomische Untersuchungen). Berlin, 1913.

(Դոկտ.-փիլ. Բ. Իշխանեան. «Կովկասեան ժողովուրդների ազգաբնակչական կազմը, պրոֆեսիոնալ խմբաւորումը և սոցիալական շերտաւորումը» (ստատիստիկական-տնտեսական ուսումնասիրութիւն), Բերլին, 1913)

Ամիսներ առաջ մենք առիթ ունեցանք «Մշակի» մէջ մատնանիշ անել Բ. Իշխանեանի գերմաներէն առաջին խոշոր աշխատութեան մասին։ Այժմ մեր առաջ դրված է նրա 2-րդ աշխատութիւնը, որը, ինչպէս վկայում է ինքը վերնագիրը, աւելի մեծ հետաքրքրութիւն ունի մեր հասարակական կեանքի համար, ուստի արժանի է նա առանձին ուշադրութեան։

Ընթերցումից յետոյ մարդ ցաւում է, թէ ինչու միայն այժմ է լոյս տեսնում այստեղ արծարծված հարցերի վերաբերեալ մի վերին աստիճանի գնահատութեան արժանի գիրք։

Ռուսաստանում պետական ընդհանուր և կանոնաւոր ստատիստիկայից զուրկ լինելու դէմ դառնութեամբ գանգատվել և եղած ժողովրդագրութեան թերութիւնները ցոյց էր տուել Իշխանեանը դեռ իր առաջին գրքի առաջաբանում։ Ներկայ աշխատութեան մէջ, ուր նա առաւելապէս վիճակագրական գործողութիւնների հետ գործ ունի, ռուսական իրականութեան այդ ասիական յետամնացութիւնը աւելի ևս աչքի է զարնում։ Բայց միայն ցաւը այդ չէ։

15—16 տարի է անցել այն օրից (1897 թ.), երբ Ռուսաստանում տեղի ունեցաւ առաջին ընդհանուր ժողովրդագրութիւնը՝ իր բոլոր ստորաբաժանումներով. ութ տարի է անցել այն օրից (1905), երբ ժողովրդագրութեան արդիւնքները երկու խոշոր հատորով հրատարակվեցին։ Այդքան ժամանակամիջոցում մեր համակովկասեան և մասնաւորապէս հայկական իրականութիւնը՝ իր ազգաբնակչական, պրոֆեսիոնալ (կոչումային) և դասակարգային շերտաւորումների ընդհանուր պատկերով նոյնքան օտար և մշուշապատ մնաց մեր գրական կեանքում, որքան մինչև 90-ական թուականները, այսինքն ժողովրդագրութիւնից առաջ։ Վերջինս դրել էր արդէն շատ հարցեր դիւրին լուծելու համար մերկ փաստեր հրապարակի վրա, բայց մեր մէջ շարունակվում էին տակաւին նահապետական անդիտութիւնը և առասպելական կարծիքները իշխել ամենուրեք։ Հէնց մի օրինակ. հայ ժողովրդի 80—90%-ը երկրագործ է, ասում են մի կողմից. հայ ժողովուրդը ոտով գլխով առևտրական է, պնդում են միւս կողմից. այդպէս և նման այլանդակութիւններ։

Իշխանեանի վերջին աշխատութիւնը գալիս է ցրելու այդ նախապաշարումները և փաստերով զինված՝ դնում է մեր առաջ Կովկասեան ժողովուրդների ազգաբնակչական և սոցիալական բաղկացուցիչ տարրերի հարազատ պատկերը։

Հեղինակը բաժանում է իր գիրքը երեք մեծ գլուխների։ Առաջինի մէջ նա խօսում է Կովկասեան ազգաբնակութեան կազմի, տերիտորիական տարածման և բաժանումների մասին, երկրորդի մէջ տալիս է նա Կովկասի գլխաւոր ժողովուրդների կոչումային խմբաւորումը (պրոֆեսիոնալ գրուպիրօվկան) տնտեսական և սոցիալական բոլոր սահմաններում. վերջապէս 3-րդ գլխում խօսում է նա Կովկասեան ժողովուրդների սոցիալական շերտաւորումների և տնտեսական հողի վրա գրաւած դիրքերի մասին։ Դժբաղդաբար չը պիտի կարողանամ լրագրի էջերում կանգ առնել այդ ըստ ամենայնի հետաքրքրական, մանաւանդ 2-րդ և 3-րդ գլուխների վրա։ Բաւականանում եմ բովանդակութեան համառօտ յիշատակութեամբ։

Խօսելով Կովկասի բռնած դիրքի մասին պատութեան հինգ երկրամասերի (Եւրոպական Ռուսաստան, Լեհաստան, Կովկաս, Սիբիր և Ռուսական Կենտրոնական Ասիա) մէջ՝ թէ տարածական և ազգաբնակչական տեսակէտից, հեղինակը անցնում է Կովկասի 11 նահանգների և շրջանների ազգաբնակչական կենտրոնացման պրոբլեմի ազգային-քաղաքական նշանակութեանը։ Ստատիստիկական լուսաբանումներով շօշափում է նա մի կարևոր հարց, որ ազգաբնակչական շարժման օրով այնքան հրատապ բնաւորութիւն էր ստացել մեր մամուլի մէջ։ Դա Կովկասի կամ Անդրկովկասի ֆեդերատիվ կամ աւտոնոմ կապերով պետութեան հետ ունենալիք յարաբերութիւնների հարցն է. նա երևում է երկրի կուլտուրական առաջդիմութեան շահերի և ազգային հարցի լուծման բարեյաջող պայմանների տեսակէտից և գտնում, որ եթէ երբեւիցէ ֆեդերացիայի կամ աւտոնոմիայի խնդիրը գործնականօրէն լուծվելու շանսեր ունենայ, ապա անհրաժեշտօրէն գերադասելու է ողջ Կովկասը որպէս ամբողջութիւն և ոչ Անդրկովկասը։

ԴՈՎԵՓՎԱԾՈՅԼՈՎ ԿՈՄՈՂ

(Հետ. հայտ.)

Ինչպես հայտնի է, Դոնի Դոնեցկի գավառում գտնվող Դոնեցկի հանքերի մեծ մասը գտնվում է Դոնի Կազակների զորքերի տիրապետության տակ։

պէս Ուրմիայի գաւառի համար։ Էջմիածինը, նկատողութեան առնելով թեմական զեկուցումը և գաւառի հայ ժողովրդի կարիքը, Տաթևի վանահայր նշանակված Խորէն վ. Լազարեանցին ընտրեց ու նշանակեց Ուրմիայի յայսմդր, որ մի շաբաթ առաջ հասաւ Թաւրիզ։

Խորէն վ. Լազարեան ստանալով հարկաւոր հրահանգները Մելիք-Թանգեանից և միանգամայն որոշ ծանօթութիւն և գործունէութեան պաշար հաւաքելով մի օր յետոյ մեկնեց իր պաշտօնատեղին։

Թէ ինչ չափով նորընտիր վարդապետն ընդունակ կը լինի կառավարելու Ուրմիայի գործերը և օգտակար լինելու հայ հասարակութեան, այժմեանից ոչինչ ասել չէ կարելի. այդ մօտիկ ապագայի գործն է։ բաւական է, որ ինքը Լազարեանը երիտասարդ անձն է և ըստ երևոյթին ուշիմ խոհեմութեամբ և ժողովրդի ներկայացուցիչների աջակցութեամբ գործելու համար։

Մեր ասելիքն ուրիշ նիւթի մասին է այսօր։

Մի բոլէ հետաքրքրվեցի իմանալու համար, թէ ինչ պայմաններով է ուղարկված յայսմդրը Ուրմիա։ Շատ զարմանալի թուաց ինձ, երբ հաւատացայ, թէ Էջմիածինը ոռճիկ անգամ չի նշանակել Խորէն վարդապետին, բաւական համարելով միայն մի ինչին ճանապարհածախս տալը։

Այս վարուելակերպը հանդէս է գալիս մի բան։ դա այն է, որ դժբաղդաբար հոգևոր բարձր իշխանութիւնը բոլորովին ծանօթ չէ Ուրմիայի վիճակին, կացութեանը, ուր առանց դրամական օժանդակութեան ոչ մի օգուտ չէ կարելի տալ յիշեալ տեղերի չքաւոր ժողովրդին։ Օտարները Եւրոպայից, Ամերիկայից հազարներ են թափում, դպրոցներ բաց անում, եկեղեցիներ կառուցանում. մինչդեռ Էջմիածինը մի թեթև ոռճիկ անգամ նշանակել չէ ուզեցել։

Մեր կարծիքով՝ Էջմիածինը իր միջոցներից տարեկան առնուազն 4—5000 ռուբլի պէտք է յատկացնէ այդ խղճալի վիճակին, եթէ կամենում է փոքր ի շատէ կենդանացած տեսնել առանց այն էլ կորստեան անդունդին մատնված սոյն երկրամասը։ Ուրմիան պահանջում է, որ յայսմդր լինի, դերը ունենայ, կարգին առաջնորդարան պահվի, ուր կարելի լինի պարզերեսութեամբ մի հիւր ընդունել. այդ պահանջում է դրամ, որի շատ աննշան մասը գուցէ կարողանայ տալ գաւառը. այլապէս եղածը մեծ բան չէ և մատուցված ծառայութիւնը չնչին։

Ազգիս Վեհափառ Հայրապետի առանձին ուշադրութեանն ենք յանձնում Ուրմիայի գաւառի խիստ անմխիթար դրութիւնը առանց կողմից և ակնդէտ սպասում, որ յատկացնելով տարեկան որոշ գումար Մայր Աթոռի գանձարանից Ուրմիայի համար՝ գաւառի թշուառ հայութեանն այս ճանապարհով ընձեռէ դրական օժանդակութիւն։

Այս է միակ միջոցը Ուրմիայի հայ ազգաբնակութեան դրութիւնը բարձրացնելու իր անկումից։ Հայկազուն

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միպսեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան։ առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմիոնովսկայա փող., № 18 (Պօրնցովի արձան և մտ)։ Բժշկի ընակարան Սեմիոնովսկայա, № 16.
(Հ.ու.կ.) 804. 100—23

Կենտրոնական գրավաճառանոցում Թիֆլիսում վաճառվում են հետևեալ նոր գրքերը.
ՇՈՂԱԿԱԹ ս. Էջմիածնի. հայագիտական ժողոված, գիրք առաջին, նուիրված հայ գրի և տպագրութեան Մեծ Օրբէլեանին 412—1512—1912 գ. 5 ր.։
Ա. ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ-ՍԻԱՄՈՆԹՕ. Ս. Մեսրոպ, գ. 20 կ.
Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ, թարգմանութիւն, Ֆէօդոր Իսանովիչ արքան. գ. 15 կ.
Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ. Հին տանը. վէպ ժամանակից կեանքից, գ. 25 կ.
ԼԷՕ. Ս. Մեսրոպ, գ. 75 կ.
» Հայկական տպագրութիւն։ Հայերը նոր պատմութեան մէջ. Պատմական-գրական տեսութիւն. գ. 1 ր. 20 կ.
ՊՐՕՖ. ՈՒ. Ս. ԲՕԼԼԷՍ. Հրաշալի դար. գ. 80 կ.
ԱՒ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ. Երգեր ու վէրքեր. գ. 1 ր.։
Ս. ԲՈՒԼԳԱԿՈՎ. Ինտելիգենցիա և կրօն. գ. 10 կ.
Նոյնպէս հետևեալ մանկական պատկերազարդ գրքերը.
ԲԱՄԱԼԵԱՆՑ. Շէն թագաւորի աղջիկը. գ. 35 կ.
» Ծովինար. Զրոյց. գ. 25 կ.։
ՄԱՐԳԱՐ. Գողը (զինուորի յիշատակարանից). գ. 20 կ.։
ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ փոխադր. Կարմիր գլխարկ. Մանկական ներկայացում 4 գործ., գ. 15 կ.։
Կ. ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ. Փնջիկ. գ. 15 կ.։
Օտար քաղաքներից դիմել՝ Въ Тифлисъ, Центральная книжная торговля.
1084. 1—1

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՀԻԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԿԱՊՈՒԹԵԱՆ ԲՈՒԺՈՒՄՆ ԵՐԿԱՐԱՏԵԱՑ ՏԱՆՋԱՆՔՆԵՐԻՑ ՑԵՏՈՑ
Միջոց որ իսկոյն առաջացնում է թեթեւութիւն։
Երկար տարիներ ես տանջվում էի քրոնիկական կապութեամբ և դրան հետևող երևոյթներով, այն է՝ գլխացաւով, անքնութեամբ, ճնշված դրութեամբ և ախորժակի բացակայութեամբ։ Ես փորձեցի ամեն տեսակ դեղօրայք, սակայն, աւաղ, բոլորն էլ անհետևանք։ Այն ժամանակ իմ բժիշկը գրեց ինձ մի թեթևացնող պրէպարատ։ Նրանից յետոյ, երբ այդ դեղատոմսը ինձ բուժեց, ես վճռեցի հրապարակել նրան, որպէս զի կարողանան օգտվել նրանից և այլ հիւանդներ։
Այդ դեղը Դ-ր Մէյերի Ստոմոկսիդէնն էր, որ ինձ բժշկեց, և որը կարելի է ձեռք բերել իւրաքանչիւր դեղատնից։ Օրական ընդամենը՝ մէկ կամ երկու տաբլէտկա ընդունել ուտելուց առաջ—իսկոյն լաւացնում է մարսողութիւնը։ Ոչ ոք չէ զղջայ, եթէ նա, լինելով այնպիսի դրութեան մէջ՝ որպիսի դրութեան մէջ ես էի, ընդունէ «Դ-ր Մէյերի Ստոմոկսիդէնը» տաբլէտկաների մէջ։ Նա օգնում է ամենածանր դրութեան ժամանակ, դրա համար և այդօրինակ անային նշանաւոր դեղը միշտ պէտք է ունենալ ձեռքի տակ։
Ցաւիտեան շնորհակալ պացիէնտ
(П. 144629) 1—1

ՀՐԱՒԷՐ
Էջմիածնեցոց ս. Գէորգ եկեղեցու բոլոր չափահաս ծխականները, այսօր, կիրակի, նոյեմբ. 24-ին, առաւ. ժամը 12-ին, հրաւիրվում են նոյն եկեղեցի առաջին ընդհանուր ժողովի։
Օրակարգի հարցեր են՝
1) Եկեղեցու և դպրոցի հաշիւների քննութիւն։
2) Երկու հոգաբարձուի ընտրութիւն։
3) Ընթացիկ հարցեր։
Գործակալ՝ Ղևոնդ քահ. Մամիկոնեան

Քաղաքից շուտով
ՄԵԿՆԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՈՎ
ԾԱԽՎՈՒՄ Է
Գաստրոնոմական խանութ
իր բոլոր սարք ու կարգով։
Հասցէն՝ Միքայէլեան պր. և Նէմէցկայա փողոցի անկիւն. հարցնել նոյն տեղը։
1065. 5 4

ТРЕБУЙТЕ ВЕЗДѢ „ОДОБРИНЪ“
Только МИХАИЛА ЛЕБЕДЕВА
Съ надписью „Этикетъ утвержденъ правит.“.
Это средство уничтожаетъ совершенно въ нѣсколько дней застарѣлыя мозоли и бородавки съ корнемъ.
Денисовскій
Главный складъ: Кавказскаго Т-во Торговли Аптекар. Товарами – Тифлисъ, Баку, Батумъ
(4.) 177. 0—35

ՀՐԱՒԷՐ
Լրացած լինելով Զորաբաշի ս. Գէորգ եկեղեցու երէցփոխի պաշտօնավարութեան ժամանակամիջոցը՝ կիրակի, նոյեմբերի 24-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, յիշեալ եկեղեցում նշանակված է ծխականների երկրորդ ընդհանուր ժողով՝ կատարելու նոր ընտրութիւն երէցփոխի, ուստի խնդրում եմ նոյն եկեղեցու բոլոր չափահաս ծխականներին որոշված օրը և ժամին շնորհ բերել եկեղեցի՝ ընտրութեանը մասնակցելու։
Գործակալ՝ Ղևոնդ Ք. Մամիկոնեան
1075. 2—2

АДОРАБЛЬ
ДУХИ
О-ДЕ-КОЛОНЬ
КРЕМЪ
МЫЛО
ТРЕБУЙТЕ ВЕЗДѢ.
Т-ва С. И. ЧЕПЕЛЕВЕЦКІЙ
МОСКВА
(24. II. 6. 23) 4—2 (М. 383823)

ՀՐԱՒԷՐ
Լրացած լինելով ս. Կարապետ եկեղեցու հոգաբարձուների պաշտօնավարութեան ժամանակամիջոցը՝ կիրակի, նոյեմբերի 24-ին, առ. ժամը 11-ին, յիշեալ եկեղեցում լինելու է ծխականների երկրորդ և վերջին ընդհանուր ժողով ընտրելու երկու հոգաբարձուներ և երէցփոխ։ Ուստի խնդրում եմ նոյն եկեղեցու բոլոր չափահաս ծխականներին որոշված օրը և ժամին շնորհ բերել եկեղեցի՝ ընտրութեանը մասնակցելու։
Գործակալ՝ Ղևոնդ Ք. Մամիկոնեան
1071. 2—2

Լոյս տեսաւ կովկասեան տպագրութեամբ
Ա. Ե. ՍԻՄԱՆԹՕ-ի
ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ
Քերթուածը
Գինը 20 կոպէկ։
Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներուն։ Կենտրոնատեղի՝ Վելեամինովսկայա 30. Ն. Մատիանեանին։
(Կ.) 1060. 3—2

Հեռու՛ կեղծ ամօրը
Ես օրհնաբանում եմ իմ ճակատագիրը, որը ինձ կարելիութիւն տուեց փորձել ինձ վրա «Բիօլա-Լաստէյի» այժը։ Ընդամենը 3 շաբաթվայ ընթացքում ես համարեա նորից ծնունդ առայ, ախորժակս աւելացաւ, անքնութիւնս անհետացաւ, երազախաբութիւնը և գլխացաւերը միանգամայն վերջացան, ջղային սիստեմս ամրացաւ, սեռ. գործունէութիւնը կատարելապէս նորմալ դրութեան է։ Խոստովանելով որ այդ բոլորի համար ես պարտական եմ միայն «Բիօլա-Լաստէյ» դեղին, խնդրում եմ ըստ կարելիութեան տպագրել այս նամակը՝ ստորև գնելով լրիւ կերպով իմ տարդրութիւնը, որպէսզի միւսները, դէն շպրտելով կեղծ ամօթը, օգտվեն այդ հրաշագործ դեղից։ Կիէվ, 19 սեպտ.։
Դ. Վ. Բաֆալովիչ
Եթէ Դուք հիւանդ էք ընդհանուր կամ սեռական թուլութեամբ, ունէք գլխացաւ, տրնջութիւն, արեան պակասութիւն, տանջվում էք օնանիզմից ու նրա հետևանքներից, ունէք վախկոտութիւն, քայլ յիշողութիւն, վիներակ. հիանդ. հետևանքներ, եթէ Դուք ջղային էք, գրգռվող, յոգնած, խնդրեցէք դեղատոմսը մի տուփ «Բիօլա», սակայն իսկական «Բիօլա-Լաստէյ»։ Դուք այնպիսի փայլուն հետևանքներ կը ստանաք՝ ինչպէս Բաֆալովիչը։ Դա յայտնի դեղ է Նէվրասթենիայի դէմ և միանգամայն անվնասակար է։
ԿՈՒԻԻ ԿԵՂԾԻՔՆԵՐԻ ԴԷՄ
Հսկա. 15-ից «Բիօլա-Լաստէյի» իւրաքանչիւր արկղին ունի իր վրա հետևեալ էտիկէտը.
Издѣліе Лабораторіи
Ш. ЛАСЛЕЙ
ՕԳՆԵՑԷՔ ՄԵԶ
կուզենք շարանել կեղծիքների դէմ։ Պահանջեցէք բոլոր դեղատներում և դեղային վաճառանոցներում իսկական «Բիօլա-Լաստէյ»։ Ցնդեկ. և պատկերազարդ բրոշիւրան ուղարկվում են ձրի։ Դիմել՝ С.-Петерб., почтов. ящ. № 371. Отдѣлъ С.
(П. 144785) 1—1

Ботанъ
ЛАМПА СЪ ГЯНУТОЙ ПРОВОЛОЧНОЙ НИТЬЮ ПРОДАЕТСЯ ВСЮДУ.
РՈՒՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԾՈՒԿԿԷՐՏ ԵՒ ԿՕՄՊ. Թիֆլիս, Գօրօդիճեսկի պր. 21.
0—11 949. (4. 5.)

ԱՄՍԱԿԱՆ 100 ՌՈՒԲԼԻ ԱՊԱՀՈՎՎԱԾ ԱԾԽԱՏԱՎԱՐՁ
կարող է ունենալ իւրաքանչիւր ցանկացող կամ կին՝ աշխատելով յարմար կերպով իր ընտանիքում։ Հաւատարութիւնը խոչընդոտ չէ լինում։ այնմներին ուղարկում ենք ձրի։ 1-ое Западное Т-во Вязальныхъ издѣлій. Варшава, Капуцинская 13—7. (Կ.) (В. 53362) 0—8

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
1914 թ.
ՄԱԽԼԱՍ
Իւմօրիստիկ-երգիծական պատկերազարդ
ԾԱԻԹԱԹԵՐԹԻ,
որը լոյս է տեսնելու դեկտեմբերի սկիզբներին.
Շաբաթաթերթը հրատարակվելու է կարող ոյժերի ամբիծական հակողութեամբ։
ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐ
Թիֆլիսում — Տարեկան. . . . . 4 ր. — Կէս տարին . . . . . 2 ր. 50 կ.
Թիֆլիսից դուրս — Տարեկան. . . . . 5 ր. — Կէս տարին . . . . . 3 ր.
«ՄԱԽԼԱՍԻՆ» սկզբից բաժանորդագրվողները դեկտեմբերի համարները կը ստանան ձրի։
Հասցէն՝ Тифлисъ, редакція журнала «МАХЛАСЪ», Петхаинская ул. № 20.
(Հ.Կ.) 1070. 3—2 Խմբ.-հրատ.՝ տիկ. ՍԱԹԵՆԻԿ ԼԱՇՔԱՐԵԱՆ

Զափահասների համար
Բժշկ. ֆէլդշէր Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆԻ
1) «Դաղեցի հիւանդութիւնների բժշկարան» (կանանց և տղամարդկանց վիներական և այլ ցաւեր), բազմաթիւ բէցէպտներով, խորհուրդներով և նկարներով։ Անհրաժեշտ բժշկարան է ամեն մի չափահաս մարդու համար, նամանաւանդ այնտեղ, որտեղ չը կան մասնագէտ բժիշկներ։ Լեզուն շատ պարզ ու ամենքին հասկանալի։ Գինն է 50 կ.։
2) «Տրիպէր (սուսուկ) եւ նրա բժշկութիւնը» բէցէպտներով, բազմաթիւ խորհուրդներով ու նկարներով։ Գինն է 20 կ.։
3) «Ծիծաղի տկձոր», ծիծաղաշարժ անեկդոտների, Մօլլայի ընաիր առակների ժողոված. տկճորի նկարը գրքի երեսին՝ խիստ ծիծաղաշարժ։ Գինը 20 կ.։
4) «Բիւնոյն դպագրում», պատմուածք հայ-թուրքական կռիւներից. դեպքերի նկարներով։ Գինը 7 կ.։
5) «ԹաքՀի կենսագրութիւնը», պատկերով. գինը 10 կ.։
Այս բոլոր գրքերը միասին պահանջողներին ձրի ուղարկում եմ «Կենիկարմաթի տպվարը» ծիծաղաշարժ փողվիլ։ Գրքերի գինը և ճանապարհածախսի համար 17 կոպ. մարկաներ առաջուց ուղարկել։
Հասցէ՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. А. Г Есаянцу.
(Հ. Կ.) 44. 100—71

ԲԱՅՇԱԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Մանագէտ սիֆիլիս, (ներառեալ 606 եւ 914-ով) միզասեռական, վենեռական եւ կաշուի հիւանդութիւնների։ Էլեքտրաբուժութիւն։
Ընդունե- (12½—2 ժ. ցերեկվայ։
լութիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան։
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.։
Սօլոլակ, Բէքուտովսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչ փող.), տէլէֆոն 11—75.
(Հ. Կ) 785. 100—25

МАРКА УТВЕРЖД. ГЕДЕКЕ и К° ПРАВИТ. № 4530.
АНУЗОЛЬ
ПРОСИМЪ ОТВЕРГАТЬ ПОДДѢЛКИ И ВСЯКІЯ ПОДРАЖАНІЯ И ТРЕБОВАТЬ ТОЛЬКО НАСТОЯЩІЯ СЪ ОХРАН. КЛЕЙМОМЪ СЪ ТАМОЖ. ПЛОМБОЙ РУССКАГО ПРАВИТЕЛЬСТВА.
СВѢЧИ
АНУЗОЛЬ
ГЕДЕКЕ и К°.
РЕКОМ. ДЛЯ БЫСТРАГО, УДОБНАГО И БЕЗБОЛѢЗНЕННАГО ИЗЛѢЧЕНІЯ
ГЕМОРРОЯ
Это испытанное, благотворно-дѣйствующее средство признано врачами за лучшее. Цѣна 1 р. 75 к.
Продажа въ аптекахъ и лучш. аптекар. магазин.
ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ВЪ РОССІИ пров. Э. ЮРГЕНСЪ.
Волхонка, МОСКВА.
12—11 (М. 38327)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
„ԾԻԾԱՂԻ ՏԿՃՈՐ“
Անեկդոտների և սրախօսութիւնների ու Մօլլա-Նասրէդդինի ընտիր առակների ժողոված։ Գրքի երեսին այս նկարը մեծ գիրքով։ Գինն է 20 կոպ.։ Դիմել Թիֆլիսի հայ գրավաճառներին և կամ՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. А. Г. Есаянцу. Գրքի գինը և ճանապարհի ծախսը 9 կոպ. մարկաներով ուղարկել առաջուց։ Գումարով ուղողներին 100 հատը կէս գնով, այսինքն 50% զեղչ. 50 հատին 40% զեղչ. 25 հատին 30% զեղչ։ Ճանապարհածախսը գնողի վրա։ Գումարով ուղողները պէտք է զրկեն կանխավճար, մնացեալը վերադիր վճարով։
(օ.մ.) 1047. 20—4

ԵԹԷ ԴՈՒՔ ՈՐՈՇԵԼ ԷՔ
ձեռք բերել գրամոֆոն, ուրեմն մի մոռացէք, որ տեղական վաճառականները ապրանքն ստանում են երբորդ ձեռքից, և դրա համար էլ, գնելուց, Դուք վճարում էք կրկնակի։ Իսկ եթէ կը գրավէք՝ գնել մաս-մաս վճարելու պայմանով, այդ դէպքում էլ կը ստանաք միանգամայն անվայելք ապրանք, նայելով կանխավճարի արժէքը չունեցող։ Մինչդեռ Դուք կարող էք ամենալաւ գրամոֆոնը ձեռք բերել կէս-գնով՝ բերել տալով անմիջապէս մեր ֆաբրիկային պահեստից, որ գտնվում է գերմանական *) արդիւնաբերական կենտրոնում,

ուր գրամոֆոն. արտադրութիւնը հասած է կատարելութեան ամենաբարձր աստիճանին։ Բերել տալով մեզանից՝ Դուք պիտի հաւատացած լինէք նրանում, որ կը ստանաք ամենագոյն եւ կատարելագործված կոնստրուկցիայի գրամոֆոն, միանգամայն ամուր և չքեղ, երաժշտ. ձայների ճշդի արտայայտութեամբ ու պարզութեամբ, կցված՝ 10-դիւյմանոց պլաստինկաներ (Վեյցեվկայի, Պանիկայի, Ֆլէգելցկայայի, Կամրօնսկիի և ուրիշն.) և կոնցերտ. սպեղեր մետաղ. արկղիկի մէջ։ «Օնտարմ-Կոնցերտ» գրամ. 26×26 չափսի, 10 պլաստինկաներով և 1000 հատ սպեղ. 12 ր. 90 կ.։ «Մայօն-Կոնցերտ» գրամ. 30×30 չափսի, շքեղ զարդարված, «Բէկիօ» տիպով, «Cardinal» կոնցերտային մեմբրանով, 10 պլաստինկաներով և 1000 սպեղ. 17 ռուբ. 90 կոպ.։
Ամենալաւ գրամոֆ. աշխարհածանօթ «Իմպէրիալ» մարկայով, մեծ տիպի, կօրպուսը գեղար. քանդակներով, «Մոդէրն» տիպով շքեղ փայլ ատամ, միանգամայն ամուր, 33×33×17 չափսի, ոտնամը նիկէլից, «Ցիլոպան» բուպօրով, շատ էլէգանտ ձեւի՝ 52 սանտ., աշխարհի մէջ ամենալաւ մեմբրանով՝ «Էկսցէլշն», 12 պլատ. և 2000 հատ սպեղ. 25 ռուբ.։
*) Ծանօթութիւն.—Որ ապրանքը Գերմանիայից է ուղարկվում, դրան տպագրոյց կարող է ծառայել մաքսատան վկայականը։
Ճանապարհածախսերի և մաքսի համար աւել հաշվվում է միայն 2 ր. 90 կ., «Իմպէրիալ» գրամոֆոնի համար—3 ր. 75 կ.։ Սոիական Ռուսատ. 1 ր. թանգ։ Ուղարկվում են վերադ. վճ.։ Պատուէրներով կարելի է դիմել ռուսերէն՝ հետևեալ հասցէով.
Межд. Экеп. Х. ФИНКЕЛЬШТЕЙНЪ. ГЕРМАНІЯ, Берлинъ, ул. Кантъ 120/44.
Exporthaus H. FINKELSTEIN. BERLIN. Kantstr. 120—44.
(Ն. 3, 10, 17, 24, դ. 1) (Л.16519) 6—5

(Դ.Հ.) 1865. 1870. 1882. 1896.
Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ
ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱԼՈՇՆԵՐ
1860 Т.Р.А.Р.М. С.ПЕТЕРБУРГЪ ТРЕУГОЛЬНИКЪ
ԹՐԷՈՒԿՕԼՆԻՔ
(ԵՌԱՆԿԻՒՆ)
0—14 852.

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный